

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra liturgické teologie

Marian Kurylo

**Rubriky pontifikální liturgie ve východním obřadě podle
synodálního archijeratikonu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Ing. SLLic. Pavel Kopeček

Obor: Katolická teologie

OLOMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

Dávám souhlas Univerzitě Palackého ke zpracování a archivování této práce pro studijní účely.

V Olomouci dne 11. dubna 2016

Děkuji o. Ing. SLLic. Pavlu Kopečkovi za odborné vedení práce a poskytnutí mnoha cenných rad a podnětů.

Chtěl bych tímto také poděkovat všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomohli při zpracovávání této práce, a to Mgr. Z. Drškovi a paní dr. Jaroslavě Strukové.

Obsah

Obsah

Úvod.....	5
1. VSTUPNÍ MODLITBY	11
1.1. Příprava na příchod biskupa	11
1.2. Proskomidie	12
1.2.1. Proskomidie jako příprava ke svaté oběti.....	13
1.3. Zvony	15
1.4. Setkání s biskupem a jeho příchod do chrámu.....	15
1.5. Vstupní modlitby a oblékání biskupa.....	19
1.6. Hodinky	25
2. LITURGIE SLOVA	28
2.1. Začátek liturgie slova	28
2.2. Ektenije a antifony.	29
2.3. Malý vchod.....	32
2.4. Čtení apostola (epištoly) a evangelia.....	38
2.5. Ektenie, které připravují věřící na liturgii oběti	41
3. LITURGIE OBĚTI	44
3.1. Cherubínská píseň a ukončení proskomidie biskupem	44
3.2. Velký vchod.....	47
3.3. Vyznání víry a posvěcení svatých darů.	50
3.3.1. Postoj některých římskokatolíků a možná odpověď řeckokatolíků.....	55
3.4. Prosebná ektenie a Hospodinova modlitba.....	57
3.5. Přijímání sloužících kněží a věřících	59
3.5.1. Vyznám vlévání teple vody do kalicha	64
3.6. Závěr liturgie a „mnohá léta“	65
4. MIMOŘÁDNÉ ZPŮSOBY SLAVENÍ.....	69
4.1 Biskup slavící kněžským způsobem	69
4.2 Kněz slavící v přítomnosti biskupa.....	69
ZÁVĚR.....	72
BIBLIOGRAFIE	75
VYSVĚTLIVKY.....	78
ANOTACE, KLÍČOVÁ SLOVA	81

Úvod

Na prahu třetího tisíciletí je otázka identity snad nejdůležitější otázkou současné Ukrajinské řeckokatolické církve. Aby se člověk opravdu cítil svobodným a realizoval se ve svém povolání, musí si dát odpověď na otázku: kdo jsem. Když najde správnou odpověď na tuto otázku, teprve tehdy najde svoje místo ve společnosti podle vůle Boží, jak je Jeho odvěkým úmyslem. Apoštol Jan říká: „Poznáte pravdu, a pravda z vás udělá lidi svobodné.“¹

Není přehnané, když řekneme, že odpověď na tuto otázku máme hledat v liturgické tradici Ukrajinské řeckokatolické církve, protože právě v ní je vyjádřena naše křesťanská identita, naše mentalita a podstata. Je ukazatelem našeho pohledu na svět a může dát nejlepší odpověď na otázku, kým jsme. V naší církvi je otázka obřadu na programu každého sněmu, což jasně ukazuje na jeho důležitost a nezbytnost pro to, abychom pochopili, že je to nejdůležitější faktor, kterým se vyznačuje naše identita.

V dějinách byla situace taková, že náš obřad a tím i naši identitu v průběhu století chtěli zničit. Během dlouhých let se nás snažili z jedné strany zlatinizovat a z druhé strany porušit. Zvláště tragickými byly roky bolševického pronásledování, kdy se nás snažili úplně zničit. Je zřejmé, že v období, kdy církev „žila v katakombách“ a kněží byli vězněni, hovořit o liturgii bylo vedlejším problémem. Problematickou byla také otázka vzdělávání kněží. Mnoho kněží studovalo v ilegálních podmínkách a neměli náležitou přípravu. Svatá liturgie se většinou sloužila v soukromých bytech, na obyčejném stole a kněz často sloužil jen v epitrachilu.(štóle) Pouze na Západě, zvláště po osvobození metropolitou Josyfa Slipého a po rozhodnutí II. vatikánského sněmu, se začaly obnovovat liturgické a obřadní tradice.

¹ Jan 8, 32

Během deseti let jsem měl možnost ministrovat řadě biskupů v katedrále svatého Jura ve Lvově. I když, jsem začal ministrovat v dost mladém věku, přesto jsem si všiml, že liturgické rubriky u jednotlivých biskupů se odlišují, a totéž platí pro chování koncelebrujících kněží a diákonů. Já sám jsem si vždy kladl otázku – proč? Vždyť je jeden služebník, jedna církev. Když jsme se snažili najít odpověď právě na rubriky archijerejské liturgie, velice nás překvapil fakt, že v ukrajinských liturgických ustavech (řádech) nejsou uvedeny. Jedná se o všechny rubriky pro biskupa, kněze, staršího diákona, diákonu a ministranty. Naproti tomu velmi důkladně všechny rubriky popisují ruské ustavy. Tyto rubriky se pro nás moc nehodí, protože na některých místech se ruské texty archijerejské božské liturgie neshodují s našimi. Pokud se podíváme do našeho archijeratikonu, všimneme si, že jsou tam zcela nedostatečně popsány rubriky. Ostatně popisovat všechny rubriky také není záležitost archijeratikonu, ale typikonu. V „Typiku“ od otce I. Doľnyckého o archijerejské liturgii není téměř nic uvedeno. Je o ní zmínka v „Pidručnyku ceremonij“ (Ceremoniální příručka), která byla vydána pro studenty Lvovského duchovního semináře v roce 1907 ve Lvově. Nicméně tam uvedené rubriky jsou zcela odlišné od těch, které se používají v současnosti. Takže v naší církvi dodnes nemáme nějaké konkrétní směrnice pro rubriky archijerejské liturgie. A právě proto je úkolem mé diplomové práce tyto směrnice najít a popsat. Z toho vyplývá aktuálnost vybraného tématu.

Pokud se podíváme na historický vývoj bohoslužebných knih, zvláště Služebníků svjatyteľskych nebo Archijeratikonů, nacházíme tam doplňky nebo reedice. A tak Archijerejský služebník, který napsal v roce 1652 biskup Česlav Sypovyč, byl poprvé vydán v naší Církvi v roce 1716 a do tisku ho připravil metropolita Lev Kyško. Označují ho ještě jako suprasľskyj. V roce 1740 byl napsán univský Archijerejský služebník. Toto vydání bylo dáno do tisku v době metropolity Atanasije Šeptyckého a znovu v roce 1793 v Suprasli. Těsně před 19. stoletím byl napsán rukopis Burčaka-Abramovyče. Tiskem vyšel Archijeratikon ve

Lvově. Protože byla zřejmá potřeba vydat nový Archijeratikon, bylo v roce 1969 na synodu UHKC v čele s patriarchou Josypem Slipým rozhodnuto vydat nový Archijeratikon a v roce 1973 byl vydán Archijeratikon v Římě².

V roce 1988 při příležitosti oslav 1000. výročí pokřtění Rusi – Ukrajiny vyšel tiskem Archijeratikon³ nebo Svjatyteľskyj služebnik. Je to vydání synodu Ukrajinské řeckokatolické církve. Tento Archijeratikon je překladem Archijeratikonu z roku 1973.

Současný Archijeratikon neřeší všechny problémy, které se týkají rubrik. Tato skutečnost se nezdá stává popudem k tomu, že se používají různé praktiky nebo individuální přístup, který ne vždy je vhodným. Do dnešního dne není v naší Církvi stejný názor na to, jak sloužit archijerejskou svatou liturgií. Pociťujeme nedostatek ověřených a církevními představiteli schválených knih, které by vysvětlovaly rubriky archijerejské svaté liturgie. Proto také současný Archijeratikon pro nedostatek vysvětlivek nemůže sloužit jako zdroj pro vysvětlení této liturgie.

„Středobodem křesťanské zbožnosti je sloužení božské liturgie“⁴. Právě proto jsem se rozhodl spojit tuto práci s božskou liturgií. Liturgie, to je život církve, protože se v ní nejlépe zrcadlí, čím svatá církev žije.

Cílem této diplomové práce není popis teologického významu rubrik božské liturgie, kterou slouží biskup, ukázat historii jejich vzniku a rozvoje během století, i když v dané práci je to také zčásti obsaženo. Také není cílem ukázat nebo napsat jediný, výhradně správný liturgický řád (ustav). Cílem této práce je na základě různých liturgických řádů najít a rozebrat popis rubrik v různých řádech a porovnat je se současným archijeratikonem a poté uvést jejich správný pořádek v archijerejské božské liturgií. Základem práce je archijeratikon

² Гуцуляк Л, Д., Божествення літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596 – 1839) пер. з англійської МАСЛЮХ. А., – Львів, 2003. - С. 303; Устав Богослужінь. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. – С. 406

³ *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – 279 с.

⁴ Інструкція застосування літургійних приписів кодексу канонів Східних Церков. Конгрегація у справах Східних церков. – Львів, 1998. – С. 51.

z roku 1988, protože tento je jediným, oficiálně přijatým Služebníkem pro biskupy naší církve. Praktickým efektem může být popud kompetentním liturgistům, aby se vážně věnovali této problematice, a vypracovali jediný ustav (liturgický pořádek), který by byl schválen a všeobecně přijat v naší církvi.

Zvláštnosti archijerejské liturgie byzantského obřadu nevznikly naráz. Vzhledem k tomu, že nejstarší dochované rukopisy konstantinopolských liturgií sv. Jana Zlatoústého a sv. Basila Velikého jsou datovány do konce 8. století,⁵ prameny, které nám umožňují učinit si obrázek o rozvinutí konstantinopolského obřadu v 5 - 8 - stol., jsou liturgické komentáře, a pojednání *O církevní hierarchii*⁶ a *Církevní historie* Germana Konstantinopolského (+ 733), také nepřímá svědectví svatých otců a církevních spisovatelů.

Metodou práce je podle Archijeratikonu a podle jeho směrnic a také podle různých řádů a praktických zkušeností rozebrat, jak jsou jednotlivé rubriky popsány v různých řádech, najít rubriky, který by nám v současnosti nejlépe vyhovovaly, a dle možnosti podat co nejpodrobněji rubriky archijerejské liturgie. Ve shodě s popsány úkoly v diplomové práci, budu používat metodu analýzy (budu rozebírat, jak jsou napsány rubriky v různých liturgických řádech a zda nejsou v rozporu s naším Archijeratikonem), syntézy (rubriky, které jsou nejvhodnější, budou vypsané a přizpůsobené Archijeratikonu) a srovnávání (porovnat rozdíly v rubrikách, které jsou uvedeny v různých řádech, a vyhledat nejvhodnější variantu z několika možných).

V Byzanci byl knihou obsahující postup archijerejské služby „Euchologion“; na Rusi byly rukopisy Euchologionů (v slovanské tradici se rozděluje na Služebník a Trebník) uzpůsobené pro archijerejskou bohoslužbu obvykle nazývány „Světitelskými služebníky“. V polovině 17. stol. se pro episkopální redakci Euchologia ustálil název „Archijerejský činovník“ (v slovanských církvích) nebo „Archijeratikon“ (v církvích řeckých). První tištěná

⁵ rukopis č.336 Vatikánské knihovny

⁶ Dionysius Areopagita – *O církevní hierarchii*

vydání byla: slovansky v Benátkách 1538–40, řecky tamtéž 1714, uniatsky Suprašl 1716 pod názvem „Pontifikál čili Světitský služebník“. V r. 1910 byl v Moskvě s požehnáním Nejsvětějšího synodu přetištěn Činovnik pro jedinověrce (staroobřadce v jednotě s církví), přičemž znění bylo převzato z rukopisů synodální knihovny č. 909 a 680 z 16. stol. Základními bohoslužebnými knihami popisujícími archijerejskou službu v současnosti jsou v Ruské pravoslavné církvi „Činovnik archijerejského sloužení“ (Moskva 1982) a v řeckých církvích „Archijeratikon“ (Atény, 1992).

Hlavní zdroje, z kterých čerpám tyto informace:

- a) Ukrajinské: „Liturhikon“⁷ od Petra Mohyly z roku 1639 – jde o odedávna uznávaný pramen, na který se odvolávají liturgisté. „Archijerejska Božestvenna Liturhija Svjatoho Ivana Zolotoustoho z nahody sribnoho juvileju Preosvj. Kyr Konstantyna Bohačevského“⁸ z roku 1949, „Obrjad svjačenňa na Jepyskopa j Archijerejska Služba Boža Preosvjaščennoho Nil'a Mykolaja Savaryna“⁹ z roku 1943, protože to jsou liturgické texty, „Pidručnyk ceremonij“¹⁰ od o. Isydora Doľnyckoho aj.
- b) Ruské: „Archijerejskij Služebnyk (Činovnik) Rosijskoji Pravoslavnoji Cerkvy“¹¹ z roku 1982, který v současnosti používá Ruská pravoslavná církev; dále řada ruských vysvětlivek: „Posobije k izučeniju ustava bohosluženňa Pravoslavnoj Cerkvi“ od K. Nikol'skoho z roku 1900, „Nastol'naja kniga dľa svjaščenno-cerkovnoslužitel'ej od Bulgakova z roku 1913, protože to jsou klasické komentáře, a současné liturgické řády: „Rukovodstvo dľa svjaščenno-cerkovnoslužitel'ej pri

⁷ МОГИЛА П. *Літургікон*, 1639. – Київ, 1998. – 862 с.

⁸ *Архисрейська Божествена Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв.Кир Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стемфорд, 1949. – 75 с.

⁹ *Обряд Свячення на Єпископа й Архисрейська Служба Божа Преосвященного Ніля Миколая Саварина, ЧСВВ*. – Торонто, 1943. – 97 с.

¹⁰ *Дольницький І. Підручник церемоній для питомців семінара Духовного до приливною услугованю в богослуженнях так семінарських як і архисрейських*. – Львів, 1907. – 164 с.

¹¹ *Чинovníк*. – Москва, 1982. – 119 с.

Archijerejskom služení Liturgiji svjatoho Joanna Zlatoustoho¹² z roku 1997 a „Ukazanija dl'a svjaščennno-služitel'ej pri Archijerejskom služení na Božestvennoj Liturgiji“¹³ a jiné. Většinou se používají ruské liturgické řády a rubriky archijerejské liturgie, které jsou dobře vypracované, což v našich liturgických řádech chybí. Proto se hlavně budu odvolávat na ruské prameny, které do dneška jsou uznávané a hojně se užívají v Ruské i Ukrajinské pravoslavné církvi a velice podrobně vysvětlují rubriky archijerejské liturgie. Z liturgických řádů naší Církve je bezesporu nejvíce uznáván „Pidručnyk ceremonij“¹⁴ od I. Doľnyckého. Nedávno vyšla kniha od vladyky Lavrentije Hucuľaka „Božestvenna Liturhija Joanna Zolotoustoho v Kyjivskij mytropoliji pis'la uniji z Rymom“¹⁵, která je základní monografií, popisující celý vývoj liturgie po Unii a porovnává charakteristiku různých liturgikonů.

V práci budu postupovat podle pořádku archijerejské božské liturgie. Práce je rozdělena na tři kapitoly, úvod, závěr a seznam použité literatury. Obsahem první kapitoly je setkání s biskupem a jeho příchod do chrámu a vše až do začátku liturgie: příprava chrámu, kněží a ministrantů. V druhé kapitole je liturgie slova a v třetí kapitole je liturgie věřících.

V diplomové práci jsem se snažil podat srovnávací charakteristiku liturgických rubrik a popsat tradiční rubriky, které se používají v katedrále svatého Jura. Nečiním si nárok na jednoznačnost, kromě případů, které jasně zdůrazňují liturgické řády, snažím se ukázat nejlepší variantu a podle možnosti detailněji, jasněji a srozumitelněji vysvětlit rubriky archijerejské božské liturgie.

¹² *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – 94 с.

¹³ Указания для священно-служителей при Архиерейском служении на Божественной Литургии. – cit. dle http://www.liturg.ru/nav/lit_arh/arhier1.php (2016-04-08)

¹⁴ Дольницький І. *Підручник церемоній для питомиців семинара Духовного до приливного устроювання в богослуженнях так семинарських як і архиерейських.* – Львів, 1907. – 164 с.

¹⁵ Гуцуляк Л.Д. *Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839)* / пер. з англійської А.Маслюх. – Львів, 2003. – 432 с.

1. VSTUPNÍ MODLITBY

V první kapitole pojednám o přípravě osob, darů a místa na biskupskou liturgii, tj. od setkání s biskupem a jeho příchodu do chrámu a veškeré následné činnosti až do začátku liturgie, což zahrnuje i přípravu chrámu, kněží a dalších přísluhujících.

1.1. Příprava na příchod biskupa

Archijerejská (biskupská) liturgie, má-li být v souladu s typikonem, si vyžaduje velké množství kleriků: účastní se protodiakon, několik presbyterů a diakonů, poddiakonů – dva podávají archijereji *dykyrij* a *trikyrij* (obvykle také kladou archijereji *orlec*), dvěma (či čtyřem) se dávají *ripidy*, jeden (tzv. knižník) drží před archijerejem bohoslužebné knihy, další (tzv. žezlonoš) nosí archijerejskou berlu, jednomu (při konání služby vládnoucím archijerejem ve své eparchii) se dává *primikirij* (procesní svíce); při patriarší bohoslužbě ještě další poddiakon drží v jejím průběhu procesní patriarší kříž.

Ti, kteří koncelebrují s biskupem, přicházejí do chrámu včas, aby se oblékli a připravili vše potřebné pro liturgii.

Podjáhen připravuje roucho pro biskupa a před ambon položí orlice, před hlavní ikony Spasitele a Bohorodičky¹⁶. V našich a ruských řádech liturgie to není uvedeno, ale podle mého názoru by bylo vhodné položit orlec před tetrapodem, pokud se tu biskup zastaví a bude líbat ikonu.

Pokud se jedná o oblékání kněží (archimandrité, starší kněží, řádoví kněží), v moskevských řádech je uvedeno, že se neoblékají do kněžského roucha, ale vycházejí v klerikách, archimandrité v mantii, pouze kněz, který slouží proskomidii, vychází kompletně

¹⁶ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 4.

oblečen s podnosem, na němž je položen kříž¹⁷. Proti tomu „Ceremoniální příručka¹⁸“ od o. Isidora Doľnyckého uvádí, že všichni kněží se oblékají do kněžského roucha. Pouze ceremoniář, pokud se účastní a nekoncelebruje s biskupem, může být jen v epitrachilu. Jáhni a podjáhni se oblékají do svých liturgických oděvů.¹⁹

1.2. Proskomidie

Proskomidii koná určený kněz zavčasu, před příchodem archijereje do chrámu. Kněz s jedním z diaconů čte vstupní modlitby a obléká plná roucha.²⁰ Proskomidie se slouží obvyklým způsobem. Kněz bere ahnec a klade částice ke cti Bohorodičky a svatých. Potom pokryje svatý diskos a kalich vzduchem a nic při tom neříká²¹.

Když nastal čas božské liturgie a biskup je ve svém sídle, přichází kněz a po biskupském požehnání kostelník rozhoupe zvon. Když začíná zvonit zvon, biskup čte modlitby: „Hlas radosti...“, „Hospodine, Bože náš, Ty jediný jsi dobrý a miluješ člověka...“, „Vladyko, Hospodine Bože můj...“, „Hospodine, Ježíši Kriste, Bože náš“. Když se rozezní všechny zvony, biskup čte modlitbu: „Moje nohy zamířily za pravdou...“ a potom žalmy 14, 22, 23. Po žalmech se modlí modlitbu: „Tajně zapečetěné neprůchozí dveře...“, a poté modlitbu propuštění²².

¹⁷ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 936.

¹⁸ Viz ДОЛЬНИЦЬКИЙ І. *Підручник церемоній для питомців семінара Духовного до приливної послугування в богослуженнях так семінарських як і архиєрейських*. – Львів, 1907. – С. 80.

¹⁹ Ohledně odění duchovních osob viz podrobněji ДМИТРИЕВСКИЙ, А.А.: Богослужебные одежды священно–церковно–служителей. In: Руководство для сельских пастырей, № 14, с. 377–384. О chirotoniich a chirotesiih ДМИТРИЕВСКИЙ А. А.: Ставленникъ. Киевъ 1904. Obširně o vývoji ruské archijerejské služby od 15. stol. dále viz např. ГОЛУБЦОВ, А.П.: Соборные Чиновники и особенности службы по ним. Москва, 1907.

²⁰ Praxe proskomidie před archijerejskou službou se místně liší – někde bývá konána celá, někde bez modlitby předložení (viz níže; srov. prof. ThDr. Peter KERNAŠEVIČ: *Všeobecný Typikon*. Prešov 1966, str. 46), jinde ani nepřikrývají dary, popř. nechávají přední část pokrývky na disku odkrytou.

²¹ Viz *Архиєратикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 17.

²² Viz *Архиєратикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 5-13.

1.2.1. Proskomidie jako příprava ke svaté oběti²³

První liturgii vykonal sám Ježíš Kristus a pověřil svoje učedníky, aby pokračovali, slovy: „To konejte na mou památku.“ Když na učedníky sestoupil Duch Svatý, vytvořili společenství křesťanů, kteří odvážně začali vyznávat Ježíše jako Hospodina. A tak se tehdy zrodila Církev – společenství věřících, které vždy provázel a osvěcoval Duch Svatý a Kristus byl stále s nimi, „...protože kde jsou dva nebo tři shromážděni v mém jménu, tam jsem mezi nimi.“ (Mt. 18,20)

Církev od samého začátku vykonávala obřad lámání chleba – vlastně bohoslužbu – tak, aby viditelným způsobem zpřítomňovala celý Kristův život, od tajemství vtělení až po nanebevstoupení, při čemž zachovávala celou Kristovu nauku. Svatý Basil Veliký a Jan Zlatoústý, Bohem osvíceni, vše uspořádali a dali určitý řád. V modlitbách těchto velikánů ducha s bohatou symbolikou jsou obsaženy události z pozemského života Ježíše Krista tak, jako bychom je viděli vlastníma očima. Právě proto se při posvěcování darů připomínají všechny události z Kristova života, od narození až po seslání Ducha Svatého na apoštoly a skrze ně i na všechny lidi, kteří vytvářejí jedno tělo a jedinou církev.

Sama liturgie se skládá ze tří částí: proskomidie, liturgie věřících a liturgie oběti.

Proskomidie nás připravuje k svaté oběti. Slovo „proskomidie“ je řeckého původu a překládá se jako „přinášení“. V dobách Starého zákona nebylo vhodné přicházet před Hospodina s prázdnýma rukama. Hospodin dává lidem různé dary, proto člověk, když přicházel před tvář Boží, přinášel dary své práce: chléb, víno, olej, kadidlo, mouku atd. Kněží vybírali nejlepší dary, modlili se, připravovali vše na bohoslužbu a připomínali dárce. Ostatní dary, které zůstaly, upotřebili pro církev, na pomoc kněžím, sirotkům, vdovám a i ostatním, kteří nějakou pomoc potřebovali. Protože s postupem času lidé přinášeli stále méně darů,

²³ Podle <http://old.dyvensvit.org/articles/7475.html> (2016-03-20)

Církev ustanovila, aby se přinášel chléb a víno. Chléb se nazývá „prosfora“ – to, co bylo přineseno.

Proskomidie znázorňuje narození Ježíše Krista a jeho smrt za naše hříchy pro naše vykoupení. Proto jsou v proskomidii části, které jsou spojeny se starozákonním proroctvím o vtělení a smrti Spasitele světa i s jejich novozákonním naplněním.

Svatý German vysvětluje, jaký význam má příprava chleba v proskomidii. Připomíná nám početí a narození Ježíše Krista. Stůl, na němž se koná proskomidie, nám připomíná Betlém. *Prosfora* – obětní nevelký kvašený chléb – znázorňuje těhotnou Pannu Marii a *ahnec*, čtyřhranný kousek chleba, který se vykrojuje a bere z profory, je tělo Kristovo, sám Kristus, o němž říká svatý Jan Křtitel: „Hleďte, Beránek (Ah nec) Boží, který snímá hříchy světa.“²⁴ Kněz zabodnutím kopí, nožíku, připomínajícího oštěp, do profory připomíná početí a vytažením ahnce připomíná narození Spasitele. Kněz symbolizuje Ducha Svatého, který zastínil Přesvatou Pannu, a diákon, pokud je přítomen, v prstech drží *orár* a představuje archanděla Gabriela. Modlitby a úklony kněze připomínají klanění pastýřů a mudrců při narození Ježíše Krista. Diskos představuje jesle, pokrývky Spasitelovy pleny a hvězda představuje Betlémskou hvězdu. Kalich, kadidlo a tymián připomínají dary, které přinesli tři mudrci z Východu.

Učení víry je stejné ve východní i západní církvi, avšak určité rozdíly jsou v obřadech, jako např. při slavení liturgie. Východní liturgie začíná proskomidií, která byla vložena před liturgii asi v 8. století. Během ní se připravují dary, ale i sám kněz a věřící na liturgii. Její bohatá symbolika, jak výše uvedeno, zpřítomňuje narození Ježíše Krista. Také rozložení Ahnce a částeček na disku od shora dolů znázorňuje celé dějiny spásy, vzpomíná na celou církev, živé i zemřelé. (Rozložení částeček: Ah nec, částečka k uctění Bohorodičky, andělských sborů, svatého Jana Křtitele a proroků, apoštolů, biskupů-světitelů, svatých

²⁴ Jn 1,29

mučedníků, svatých nezištníků, svatého Jáchyma a Anny, svatých toho dne, svatého Jana Zlatoústého, za živé a zemřelé.)

V římskokatolickém obřadu část, která odpovídá východní proskomidii, je v liturgii před proměňováním, je to ofertorium. Po II. vatikánském sněmu bylo zkrácené a nyní ho tvoří dvě krátké modlitby.

1.3. Zvony

O zvonech v knize Liturgický řád uvádí S. Bulgakov, že se začíná zvonit půl hodiny před příchodem biskupa do chrámu a to hned na všech zvonech. Zvony tedy zvěstují příchod biskupa půl hodiny předem a přestávají zvonit až na začátku Hodinek. Také trojí zvonění před začátkem svaté liturgie při modlitbě: „Kdo žije s pomocí Všemohoucího“, nebo na konci šesté Hodinky²⁵. Jiný ruský řád o zvonech píše: „Zvonění před liturgií na velký zvon začíná v stanovenou dobu. Když se biskup přibližuje k chrámu, zvoní všechny zvony, když biskup vejde do chrámu, zvoní pouze jeden zvon při oblékání biskupa. Na začátku šesté Hodinky se zvoní na všechny zvony.“²⁶ Za chrámové zvony je zodpovědný kostelník.

1.4. Setkání s biskupem a jeho příchod do chrámu

Někdy i sám příchod biskupa z jeho sídla do chrámu probíhá velmi slavnostně. To se také označuje jako „slavnostní“ příchod z biskupského domu do chrámu (většinou je to z kláštera). Tehdy přicházejí před liturgií do sídla biskupa archimandrité, kněží,

²⁵ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 936.

²⁶ *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 91.

duchovenstvo, ministranti, přísluhující se svíčkami²⁷. Ministrant si stoupne před biskupa a pokloní se mu. Biskup vstane ze svého místa a jde do chrámu.²⁸ Před ním jdou ministranti, jáhni, kněží, duchovenstvo a zpívají stichiru svátku²⁹. Před biskupem jde ministrant, lehce po jeho pravé straně, aby ho nezacláněl³⁰.

„V jiných dnech, kromě velkých svátků, ministrant... nepřichází k biskupskému domu. Ani duchovenstvo nejde vpředu, pouze ministrant s jáhny vítá ve dveřích chrámu biskupa...“³¹ Snad zcela doslovně o tom píší čtyři prameny: „Řád liturgie“ od S. Bulgakova, „Typikon“ od K. Bukolského, Archijeratikon a Činovnik.

Při zavřené královské bráně (katapetasma – závěs je odsunut) vycházejí z chrámu starší jáhni, jáhni, kněží, podjáhni a jdou v procesí k domu biskupa. Samo procesí probíhá takto: vpředu je nesen kříž, korouhve, dále jdou jáhni s kadidelnicemi, za nimi po levé straně přísluhující s biskupskou berlou a po pravé straně kostelník, podjáhni, kteří oblékají biskupa a nakonec kněží po dvou. Kněz, který sloužil proskomidii, stojí vlevo jako poslední. V katedrále svatého Jura ve Lvově nese kříž na podnose první koncelebující kněz.

Po příchodu do biskupova domu stojí v tomto pořadí: u dveří podjáhni, kteří budou biskupa oblékat, přísluhující s berlou, podjáhni zleva a zprava s trojsvícem a dvojsvícem a za nimi kněží podle hodnosti.

²⁷ Viz НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 385.

²⁸ Popis takového slavnostního procesí se nachází v Nastolné knize prot. S. V. Bulgakova na str. 936, resp. přímo v Archijerejském Činovniku: „*Je-li svátek, když se přiblížil čas Božské liturgie a archijerej má jít do svatého chrámu, přichází k archijereji primikirij s lampadou. Archijerej je ještě ve svém domě spolu s archimandrity, kněžími, diakony a ostatním duchovenstvem. Primikirij přichází před archijereje se zažehnutou lampadou a klaní se před ním. Archijerej vstává a jde ku chrámu. Před ním jdou přísluhující, diakoni a kněží. Zpěváci pějí za chůze verš svátku. Přímo před archijerejem jde primikirij se zažehnutou velkou lampadou, poněkud napravo od něho. Archidiakon nebo protodiakon jde blízko archijereje mírně vzadu stranou. Za archijerejem jdou archimandrité, igumeni, jeromonaši, po dvou. Mimo velké svátky primikirij s lampadou do domu archijereje nepřichází.*“

²⁹ Viz: Див. *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 13.

³⁰ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 936.

³¹ *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 13.

Pokud biskup nemá žádný doprovod z domu do chrámu, uvítání se koná takto: když se biskup přibližuje k chrámu, vyjdou všichni jáhenskou bránou ze svatyně. Královská brána zůstává zavřená, jenom závěs je odsunutý. Všichni jdou ke vchodovým chrámovým dveřím a postaví se v tomto pořadí: vlevo vedle orlice stojí přísluhující s berlou, který nese *mantii*, zleva i zprava stojí podjáhní, kteří ale také mohou čekat venku před chrámem. „Kněží oblečení v klerikách, skufíích, kamilavkách a kloboucích stojí ve dvou řadách podle hodností u vchodu do chrámu.“³² Pouze kněz, který sloužil proskomidii, stojí uprostřed mezi dvěma posledními kněžími a na talířku přikrytém vzduchem nese oltářní kříž. „Horní konec kříže musí směřovat vpravo, přidržuje se pravou rukou a dolní konec je vlevo, aby ho mohl biskup vzít snadno do rukou“³³. Starší jáhen a první jáhen s dvojsvícenem a trojsvícenem jsou kompletně oblečení a musí stát alespoň o krok dále na východ od kněží. Mezi nimi stojí ministrant s rozsvícenou svíčkou. Starší jáhen stojí po pravé straně s trojsvícenem a první jáhen po levé straně s dvojsvícenem. V katedrále svatého Jura starší jáhen a jáhen stojí před tetrapodem. Obličejem musí být obráceni na západ, odkud přijde biskup. Vedle nich stojí podjáhní, každý na své straně, a podávají trojsvícen z pravé strany a dvojsvícen z levé strany. Také kostelník stojí vpravo. Je velmi důležité, aby trojsvícen a dvojsvícen drželi ve stejné výši.

Když vejdou do chrámu, stoupne si biskup na orlici. Starší jáhen ihned zvolá: „Ať ti žehná Hospodin ze Sionu...“ a s prvním jáhnem okuřují. Sbor po zvolání zpívá: „Amen. Jméno Hospodinovo ať je velebeno od nyní až na věky“ nebo „Vpravdě je důstojné...“, a pokud je Hospodinův svátek, zpívají 9. píseň kánonu Utrení. Ve chvíli, kdy biskup vejde, podjáhní mu oblékají *mantii* takto: jeden podjáhen vezme *mantii* od přísluhujícího s berlou a dává ji na záda biskupa, druhý podjáhen zvedá závoj klobouku, který musí být nahoře na

³² <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-04-02)

³³ *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С. 5.

mantii. Ihned potom udělá biskup jeden úklon, přijímá od kněze kříž a políbí ho. Kněz s podnosem se postaví na svoje místo, tj. vlevo jako poslední. Přisluhující podá berlu biskupovi a políbí mu prsten. Kněží podle hodnosti líbají kříž a biskupův prsten, jako poslední kněz, který sloužil proskomidii³⁴.

Poté s berlou v levé ruce a s křížem v pravé ruce jde biskup k tetrapodu. Zde jsou v liturgických řádech nějaké odlišnosti. Kniha a liturgický řád od Nikolského uvádí, že biskup jde do chrámu s křížem, a „Návod...“ uvádí, že poté co biskup dává všem kněžím políbit kříž, položí ho na podnos a kněz ho hned odnáší do svatyně. Jiné liturgické řády se o tom vůbec nezmiňují. V katedrále svatého Jura jde biskup k tetrapodu s křížem a berlou a křížem žehná lid.

Jakmile biskup odejde z místa, přisluhující s berlou vezme orlici a jde za biskupem. Také podjáhni, kteří budou oblékat, jdou za biskupem. Při chůzi se biskup potichu modlí: „Vejdu do tvého domu“³⁵, starší jáhen a jáhen okuřují biskupa, který jde k tetrapodu. V otázce, zda jdou kněží za biskupem, nebo před ním, ruské liturgické řády uvádějí, že pouze kněz, který nese podnos s křížem, jde vzadu. Když biskup položí kříž na tetrapod a udělí požehnání, jde do svatyně a ostatní kněží jdou za biskupem. Z toho vyplývá, že biskup jde vpředu a za ním jdou kněží. Naše liturgické řády se o tom vůbec nezmiňují. V katedrále svatého Jura jdou všichni kněží před biskupem, a to v takovém pořadí, v jakém stáli, tedy nejprve nejmladší. Za biskupem jdou podjáhni, kteří budou oblékat biskupa, a přisluhující s berlou. Podle mě je to praktičtější a logičtější, protože všichni jakoby provázeli biskupa. Pokud je mantie dlouhá, podjáhni ji nesou nadzvednutou. Během toho ministrant stojí před ikonou Bohorodičky s obličejem obráceným na sever a celou dobu drží v rukou svíčku.

Biskup přichází k tetrapodu, mezitím starší jáhen a jáhen dávají trojsvícen a dvojsvícen podjáhňům, kteří stojí vedle nich. Starší jáhen také dává kadidlo a sundává

³⁴ Viz НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 385.

³⁵ Viz <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-0402)

biskupovi klobouk z hlavy. Biskup líbá ikonu na tetrapodu. Starší jáhen nasazuje biskupovi klobouk a bere kadidlo. Potom jdou všichni dál k ambonu. Biskup se postaví na orlici před ambonem (hlava orla směřuje na východ). Podle ruských liturgických řádů se biskup cestou k ambonu nezastavuje a nelíbá chrámovou ikonu nebo ikonu svátku. To souvisí s tím, že nemají v chrámě tetrapod a chrámová ikona nebo svátku je položena na *analoji*, umístěném vpravo před ikonostasem. Biskup ji políbí později. U nás by tento způsob byl nepohodlný, protože není snadné jít od ambonu k tetrapodu, zvláště když je v chrámu mnoho lidí. Proto z praktických důvodů tuto ikonu biskup políbí, až když jde k ambonu. Avšak podle mého názoru by bylo správnější, kdyby ji políbil až po políbení hlavních ikon.

Přisluhující s berlou políbí biskupovi prsten, vezme od něho berlu a udělá krok zpět. Také kněz, pokud jde biskup s křížem, políbí mu prsten, vezme od něho kříž, severní bránou vejde do svatyně a položí ho na oltář vpravo. Když biskup dá kříž knězi ještě ve dveřích do chrámu, ten ihned i s podnosem jde a položí ho na oltář. Poté vyjde za ambon a stoupne si podle hodnosti, pokud s biskupem slouží jenom dva kněží. V takovém případě kněz, který sloužil proskomidii, pomáhá podpírat biskupa při odchodu ostatních z ambonu na místo oblékání. Pokud je více celebrujících, kněz, který sloužil proskomidii, zůstává ve svatyni³⁶.

1. 5. Vstupní modlitby a oblékání biskupa

Vstupní obřady, které jsou spojeny s oblékáním biskupa a kde důležitou roli mají především jáhni, mají následující strukturu:

Starší jáhen říká: „Požehnej, přeosvícený vladyko.“

Biskup učiní tři poklony a říká: „Požehnán je Bůh náš...“

Jáhen: „Amen.“

³⁶ Виз БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993.– С. 937; .

Starší jáhen: „Sláva tobě, Bože náš, sláva tobě: Králi nebeský, Svatý Bože, Otče náš...“

Biskup: „Neboť tvoje je království...“

Dále se jáhen modlí tropary, i když se v tomto jednotlivé liturgické řády různí. S. Bulgakov a K. Nikol'skij uvádějí, že tyto tropary se modlí biskup a starší jáhen pouze říká: „Sláva...“ a „i nyní...“.³⁷ Jiné řády, jako třeba „Příručka...“ nebo „Směrnice...“, uvádějí, že vše říkají starší jáhni a biskup pronese jenom zvolání a modlitbu: „Hospodine, zasáhni svou rukou...“³⁸ V katedrále svatého Jura se řídí podle druhého řádu, všechno říkají starší jáhni kromě zvolání a modlitby: „Hospodine, zasáhni svou rukou...“ Znamená to, že existují dvě různé liturgické tradice a je záležitostí biskupa, kterou zvolí.

Pokud jde o berlu, i tu jsou různé názory. Biskup dává berlu přísluhujícímu buď před začátkem vstupních modliteb, nebo když starší jáhen začne číst: „Bránu milosrdenství...“. I zde rozhoduje přání biskupa a zavedená liturgická praxe.

Když se začíná číst „Bránu milosrdenství...“, biskup odevzdává berlu, vchází na ambon, přichází k ikoně Spasitele a v okamžiku, kdy starší jáhen čte: „Skláníme se před tvým svatým obrazem...“, ukloní se před ikonou a políbí ji. Ještě před tím si ale sundá klobouk a odloží si ho na záda. Potom jde k ikoně Bohorodičky a při modlitbě: „Rodičko Boží, ty jsi pramen milosrdenství...“ vykoná všechno stejně jako před ikonou Spasitele. Poté si biskup stoupne na orlici, která je položena na ambonu (hlava orlice směřuje na západ, tedy k lidem). Obličejem je obrácen ke královské bráně, skloní hlavu bez klobouku a pronáší modlitbu: „Hospodine, zasáhni svou rukou...“ Pak si nasadí klobouk, třikrát se ukloní, od přísluhujícího si vezme berlu, otočí se k lidem a oběma rukama jim požehná ve třech směrech, pastýřskou

³⁷ Viz БУЛГАКОВ С., Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. – Москва, 1993. – С.937; НИКОЛЬСКИЙ К., Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 386.

³⁸ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – 94 с.;

berlu drží v levé ruce. Sbor zpívá: „Ton despotin ke archijereja imon, Kyrie, filete“ a za tím třikrát zpívají: „Is polla eti, despota“³⁹.

Poté jde biskup na místo oblékání, za ním jdou po dvou podle hodnosti všichni koncelebrující, za nimi jdou podjáhní, kteří budou oblékat biskupa, a přísluhující s berlou. Po příchodu na místo oblékání si biskup sedne, jak je uvedeno v Archijeratikonu⁴⁰, a v levé ruce drží berlu. I když v současné praxi biskup stojí. Spolusloužící stojí ve dvou řadách, z pravé a levé strany, ukloní se biskupovi a jdou mu políbit jeho prsten. Při odchodu se mu znovu pokloní⁴¹ a biskup, který sedí nebo stojí, jim svou pravíci požehná. Poté vcházejí severní nebo jižní bránou do svatyně – podle toho, na které straně stáli při oblékání, a tam se oblékají do kněžského roucha. Když už jsou všichni koncelebrující kněží ve svatyni, biskup vstane, dá berlu přísluhujícímu, který se postaví zleva za biskupem a drží berlu „oběma rukama, trochu pozvednutýma“⁴². Podjáhní, kteří oblékali biskupa, stojí po jeho obou stranách.

Před oblékáním biskupa vyjde kostelník jižní bránou a podá kadidelnici staršímu jáhnovi a jáhnovi, kteří stojí před ambonem, obrácení obličejem k biskupovi. Severní bránou vychází přísluhující s *ripidou*, s prázdným podnosem a jde k biskupovi. Když se postaví před něho, obrátí se na východ, pokloní se před svatyní a před biskupem a zůstane stát na místě. Podjáhní sundají biskupovi klobouk, *mantii*, *panagii*, kleriku, růženec a všechno položí na podnos. V tom okamžiku vychází druhý přísluhující s *ripidou* a podnosem, na němž je položeno oblečení pro biskupa. První přísluhující s *ripidou* učiní krok vlevo a druhý si v tu chvíli stoupne naproti němu. Poté se oba otočí, pokloní se před královskou bránou, pokloní se biskupovi a sobě navzájem. Druhý přísluhující s *ripidou* udělá krok vlevo a stoupne si před

³⁹ Viz *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 53.

⁴⁰ Viz *Архиератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 17.

⁴¹ *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 10.

⁴² Viz *БУЛГАКОВ С., Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 937.

biskupa s biskupským rouchem na podnose. První přísluhující s *ripidou* vejde do presbytáře jižní bránou a položí *panagii* na podnos, na němž je položena mitra, kříž a hřeben⁴³.

Před oblékáním biskupa starší jáhen s podjáhнем se pokloní před královskou bránou, poprosí biskupa o požehnání na okuřování se slovy: „Požehnej, přeosvícený vladyko, kadidlo.“⁴⁴ Po požehnání biskupa jáhen zvolá: „Hospodinu pomodleme se“ a sbor odpovídá: „Hospodine, smiluj se.“ Starší jáhen zvýšeným hlasem zvolá: „Má duše jásá v mém Bohu...“⁴⁵ V ten okamžik podjáhni oblékají biskupovi *stichar*. Při každém verši starší jáhen a podjáhni okuřují biskupa. Takto se to provádí při oblékání každé části biskupského roucha. Jáhen vždy zvolá: „Hospodinu pomodleme se“ a starší jáhen příslušný verš. Biskup před oblečením každou část oděvu požehná a políbí.

Když biskupovi oblékají omofor, z presbytáře vychází severní bránou první ripidonosec s podnosem, na němž je položena mitra, kříž, *panagie* a hřeben. Přísluhující, nosící *ripidy* s podnosy učiní poklony stejně jako poprvé. Druhý přísluhující jde do presbytáře a první stojí před biskupem. Když podjáhni vezmou mitru z podnosu, pokloní se před královskou bránou, pokloní se biskupovi a vejdou do presbytáře. V tuto chvíli vycházejí z oltářního prostoru podjáhni s rozžatými svícemi – severní bránou s dvojsvícem, jižní bránou s trojsvícem – a postaví se po pravé a levé ruce biskupa.

Podle našeho Archijeratikonu biskup během oblékání čte modlitby. V ruských služebnících se o tom však nepíše⁴⁶. Pokud si biskup bude přát, jeden z podjáhňů, který drží dvojsvícen, podrží biskupovi Archijeratikon během oblékání a dvojsvícen mu podá kostelník. V našich chrámech ovšem málokterý biskup čte tyto modlitby. Po oblečení biskupa si

⁴³ Viz НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 386.

⁴⁴ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С. 11.

⁴⁵ Viz *Архиератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 17.

⁴⁶ Viz *Архиератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 18-22.

přísluhující s berlou stoupne před ikonu Spasitele naproti přísluhujícímu se svíčkou, s obličejem obráceným k němu.

Během zpěvu „Tak ať svítí světlo...“ podjáhni políbí biskupův prsten a podají mu trojsvícen do pravé ruky a dvojsvícen do levé ruky. Podjáhnen, který oblékal biskupa, vezme Archijeratikon, postaví se tváří k biskupovi a drží služebník. Druhý podjáhnen vezme mikrofon, postaví se z boku a přidržuje ho biskupovi. Biskup zvolá: „Hospodine, Hospodine, pohlédni z nebes...“ a po každém zvolání žehná svíčkami: na východ, na západ, na jih a na sever. Při žehnání trojsvícnem a dvojsvícnem starší jáhen a jáhen třikrát okuřují biskupa a sbor zpívá „Mnohá léta...“⁴⁷

Poté podjáhni políbí biskupův prsten a vezmou od něho svíčky. Pokud budou následovat Hodinky, podjáhni si stoupnou společně do řady se starším jáhnem a jáhny. Pak se pokloní před královskou bránou a biskupovi. Od staršího jáhna a jáhna vezmou kadidelnici a jdou do svatyně. Starší jáhen a jáhen přistoupí k biskupovi, přijmou jeho požehnání a políbí mu prsten. První si stoupne za biskupa a druhý jde do svatyně. Podjáhni, kteří oblékali biskupa, postaví biskupské sedes⁴⁸.

Archijerej se obléká zvláštním způsobem, který symbolizuje plnost na něm spočívající milosti. Jedno z nejstarších svědectví o oblečení archijereje, kde je zdůrazněna odlišnost od oděvů ostatních kleriků, nacházíme ve 4. století v Apoštolských ustanoveních.⁴⁹ Ve východní tradici je hlavním znakem odlišnosti episkopa od presbyterů *omofor*, vzpomínaný jako obvyklý oděv archijereje již Isidorem Pelusiotským v 5. století. Až do 11 – 12. stol. byl omofor jediným znakem odlišujícím archijereje a oblékán byl na plné kněžské odění. Avšak postupně byly k archijerejským rouchům doplňovány další části; v 18. stol. zahrnuje úplné archijerejské odění v pravoslavné tradici *kamisij* (tzv. podsakosnik; archijerejský stichar

⁴⁷ <http://theologia.ucu.edu.ua/index.php>

⁴⁸ Viz НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 386.

⁴⁹ Apoštolská ustanovení, VIII, 12.4.

s vyšíványými pruhy – ποταμοι – a rolničkami), *epitrachil*, *pojas*, *narukavniky*, *sakkos* (ještě v 13.–16. stol. Oblékaný pouze patriarchy, a to na tři největší svátky roku), *palici* (místo *nabederniku* – *epigonatia*), dva *omofory* (velký a malý), *panagii* (archijerej též nosí při bohoslužbě kříž a druhou *panagii*, je-li jí vyznamenán) a mitru (původně užívanou pouze v Alexandrii, v Rusku až po nikoniánských reformách); jako arcipastýř má archijerej arcipastýřskou berlu (v ruské tradici je berla archijerejů zakončena ozdobnou stuhou – *sulkou*; v řecké mají tuto ozdobu berly nejvyšších představitelů místních církví; v ruské církvi má patriarcha zvláštní berlu, bez *sulky*). Coby monach se archijerej obléká také do mnišských oděvů, z nichž bohoslužebný význam mají archijerejská *mantije*, *klobuk* neboli *kukol* a u patriarchy druhý *paraman*.⁵⁰ V řecké praxi se *dykyrij* a *trikyrij* zdobí stuhami a emblémem s vyšitými symboly Krista a písmeny alfa a omega. Některé další zvláštnosti v oděvech vysokých hierarchů jsou tyto: rumunský patriarcha smí jako jediný v církvi nosit bílou řízu; ruský patriarcha a gruzínský katholikos mají jinou pokrývku hlavy, zvláštní je pokrývka hlavy též u srbských archijerejů; pokud jde o *skufy*, je v jednotlivých tradicích jakožto u domácí pokrývky hlavy velká různost; ve slovanských církvích metropolité mají bílý klobuk s křížem, archiepiskopové černý s křížem, episkopové prostý černý, stejný nosí v řeckých církvích všichni hierarchové včetně patriarchů; ruské a řecké mitry se liší tvarem, řecké jsou klenutější, na přední straně u všech je vždy obraz Krista, zvláštní je mitra-tiára alexandrijského papeže; ten má právo nosit dvojí *epitrachil*; kyperský prvohierarcha má právo nosit *panagii* se znakem byzantských císařů – dvouhlavou orlicí – a purpurovou řízu. *Mantije* našeho prvohierarchy jakožto metropolity je bledě modrá s bílými a červenými motivy (*mantije* ruského patriarchy je zelená s obdobnými prvky, u Řeků jsou *mantije* zpravidla černé se znaky). Liší se též užívané látky.

⁵⁰ ДМИТРИЕВСКИЙ А. А.: Ставленникъ. Киевъ 1904, str. 265.

V Rusku se pro archijerejskou službu staví uprostřed chrámu vyvýšené místo, tzv. archijerejský ambon (též zván *runduk*, místo oblékání, v pravoslavném Činovníku vyd. 1982–83 nesprávně nazván *kathedrou*), na kterém stojí archijerej, když se nenachází v presbytáři, nýbrž v chrámové lodi, a z něhož je čteno Evangelium. Budování vysokých ambonů (metr i více) ve střední části chrámu bylo obvyklým jevem v Byzanci i na Rusi i mimo archijerejskou službu – z ambonu bylo čteno Písmo svaté, byly zde zpívány důležité bohoslužebné písně, pronášeny ektenie. V řecké praxi již od 14. stol. archijerejský ambon postupně mizí (zatímco v ruské tradici je dále rozvíjena jeho symbolika: ve farních chrámech má jeden stupeň, v katedrálních dva, v metropolitních tři, v patriarším čtyři). V ruské archijerejské bohoslužbě se lze často setkat s nepřeloženými řeckými texty. Je to důsledek skutečnosti, že v čele ruské církve dlouhou dobu byli řečtí hierarchové.

1.6. Hodinky

Když biskup skončí žehnání trojsvícem a dvojsvícem, vyjde ze svatyně jižní bránou kněz, který sloužil proskomidii, a severní bránou nebo ze *solei* vyjde lektor, stoupnou si doprostřed mezi místem, kde oblékali biskupa, a ambonem. Kněz si stoupne vpravo a lektor vlevo⁵¹. Pokloní se před oltářem a biskupovi. Potom kněz zvolá: „Požehnán náš Bůh...“, lektor odpoví „Amen“. Na Hodinkách také místo zvolání: „Modlitbami svatých otců našich...“ kněz zvolá: „Modlitbami svatého vladyky našeho, Hospodine Ježíši Kriste, Bože náš, smiluj se nad námi.“ Také lektor místo zvolání: „Ve jménu Hospodinově, požehnej, otče...“ čte: „Ve jménu Hospodinově, Vladyko, požehnej...“⁵²

⁵¹ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 938.

⁵² Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 17.

Během Hodinek biskup sedí a stoupne si jenom na Třisvatou píseň, na Aleluja a na *Čestnijšu*⁵³. Pokud jde o okuřování na Hodinkách, jsou v jednotlivých řádech určité odlišnosti. Bulgakov uvádí, že okuřování se provádí na začátku třetí Hodinky, „Rukovodstvo“ uvádí, že na prvním verši Třisvaté písně, „Ukazanija“ uvádějí, že během četby 50. žalmu. O okuřování na Hodinkách se nic nepíše v příručkách Řád Nikolského, Typik, Archijeratikon a Činovnik.

Okuřování se provádí v určenou dobu takto: ze svatyně vycházejí starší jáhen jižní bránou a jáhen severní s kadidelnicí v rukou, stoupnou si před královskou bránu, před níž se pokloní, také se pokloní biskupovi a starší jáhen říká: „Přeosvícený vladyko, požehnej kadidlo.“⁵⁴ Po požehnání se stejnou bránou vracejí do svatyně a začínají okuřovat. Starší jáhen okuřuje pravou stranu a jáhen levou. „Oba okuřují pouze oltář zpředu a zezadu, královskou bránu a biskupa. Okuřuje se oltář, svatyně, poté ikonostas, a když vyjdou z ambonu, okuřují biskupa, kněze a lektora. Nato okuřují celý chrám. Sejdou se u západních dveří chrámu, pak jdou na ambon, okuřují královskou bránu, hlavní ikony a třikrát biskupa. Nato se pokloní před královskou bránou, před biskupem a vracejí se do svatyně.“⁵⁵

Pokud jde o umývání rukou, rovněž jsou odchylnosti v liturgickém řádu. Činovnik, Archijeratikon a K. Nikolskyj uvádějí, že umývání rukou se vykonává před začátkem Hodinek. S. Bulgakov píše, že během třetí Hodinky nebo na začátku šesté. Ukazania uvádějí, že ruce se umývají poté, když starší jáhen a jáhen dokončí okuřování, a podle Rukovodstva až při čtení poslední modlitby třetí Hodinky. Ze svatyně vycházejí podjáheni a kostelník s ručníkem na rameni a podnosem v rukou, stoupnou si pod ambon s tváří obrácenou ke královské bráně. Podjáhen drží v rukou džbán s vodou. K nim se připojí přísluhující, který nosí berlu, a přísluhující, který nosí svíčky. Udělají poklonu před královskou bránou, před

⁵³ Viz *Архиератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 24.

⁵⁴ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 938.

⁵⁵ *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 17–18.

biskupem a jdou na katedru. Uvedení přísluhující se postaví na svoje místo. „První podjáhnen lije vodu na ruce biskupa, poté společně s druhým podjáhnen vezmou z ramene kostelníka ručník, podají ho biskupovi a potom ho znovu položí na rameno kostelníkovi. Starší jáhen během umývání rukou čte polohlasně modlitbu: „Umyji v nevinosti svoje ruce...“ a po umytí rukou políbí biskupův prsten.“⁵⁶ Podjáhnen lije vodu na ruce biskupa a třikrát potichu pronáší modlitbu „Ti, kteří jsou věřící...“ Až po starším jáhnu se pokloní a políbí biskupův prsten podjáhneni s kostelníkem a vcházejí do svatyně.

Po skončení Hodinek při modlitbě „Ty, který vždy...“ se kněží podle hodností postaví k oltáři. Třikrát se pokloní před oltářem, políbí ho, pak se ukloní vzájemně jeden druhému, vyjdou ze svatyně severní a jižní bránou a postaví se po levé a pravé straně biskupa. Kněz, který během Hodinek pronášel zvolání, postaví se na svoje místo s nimi. Starší jáhen a jáhen také vycházejí ze svatyně, postaví se před kněze s tváří obrácenou k ikonostas. Nyní se všichni pokloní ikonám a biskupovi. Přísluhující berou trojsvícen a dvojsvícen, vycházejí severní a jižní bránou a postaví se po boku biskupa.

Při méně slavnostních bohoslužbách, kdy se archijerej obléká v presbytáři, vycházejí duchovní na jeho pokyn.

⁵⁶ БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 938.

2. LITURGIE SLOVA

První dvě části svaté liturgie, proskomidie a liturgie slova (katechumenů anebo ohlášených) mají charakter didakticko-naučný a postupně (krok za krokem) připravují na slavení třetí nejdůležitější části, liturgie věřících, která má charakter obětní. Obsahem druhé kapitoly je začátek liturgie slova a vše následující až do čtení apoštola a evangelia a také ektenie, které připravují věřící na liturgii oběti.

2. 1. Začátek liturgie slova

Biskup vstane, ukloní se a modlí se: „Králi nebeský...“ (Carju Nebesnyj...). Podjáhni, kteří jsou za biskupem, odnesou židli. Podjáhnen z levé strany drží biskupovi Archijeratikon. Po této modlitbě se starší jáhen a jáhen otočí k biskupovi ze západní strany a starší jáhen praví: „Je čas sloužit Hospodinu, požehnej, přeosvícený biskupe.“ Biskup žehná oběma rukama kněze se slovy: „Buď požehnán náš Hospodin...“ a dává políbit pravici prvnímu knězi. Ten pak vchází do svatyně jižní bránou, postaví se před oltář a políbí ho⁵⁷. Starší jáhen odpovídá: „Amen. Pomodli se za nás, vladyko,“ a společně s jáhnem jde k biskupovi. Biskup žehná a říká: „Ať Hospodin vede vaše kroky.“ Starší jáhen: „Modli se za nás, svatý vladyko.“ Biskup žehná oběma rukama a říká: „Ať Hospodin Bůh pamatuje na vás ve svém království...“ Všichni odpovídají: „Amen.“ Potom starší jáhen a jáhen políbí biskupovi ruku,

⁵⁷ Viz <http://www.liturgy.ru/lit1>

ukloní se a odcházejí. Jáhen (jáhni) se postaví za biskupa a starší jáhen před královskou bránu⁵⁸.

Názory na otevírání královské brány se v liturgických řádech (ustavech) různí. S. Bulgakov v příručkách *Rukovodstvo* a *Ukazanija* uvádí, že královskou bránu otevírají podjáhni. Podle tohoto ustavu by ji mohli otevřít přísluhující nosící *ripidy*, protože v tuto chvíli jsou ve svatyni. K. Nikolskij uvádí, že královskou bránu otevírá jáhen, který po biskupském požehnání tudy musí vejít do svatyně. A po otevření královské brány se znovu vrací na *soleu* a postaví se za biskupa. V naší církvi se s touto praxí nesetkáváme. V katedrálním chrámu svatého Jura je praxe taková, že kněz, který vešel do svatyně, otevírá královskou bránu. Ale z ustavu je zřejmé, že tento úkon lze provádět různým způsobem.

Kněz ve svatyni a starší jáhen stojící trochu stranou od ikony Krista současně se ukloní na východ – k oltáři – a potom biskupovi směrem na západ. Vracejí se k oltáři a starší jáhen zvolá: „Požehnej, vladyko.“ Kněz zvedá evangeliář, udělá s ním znamení kříže a zvolá: „Požehnáno je Království...“ Načež políbí evangeliář, oltář, ukloní se biskupovi a postaví se po pravé straně oltáře. Sbor odpovídá: „Amen.“

2. 2. Ektenije a antifony.

Starší jáhen vyhlašuje *mirnou ekteniji* (modlitby za pokoj). Biskup se posadí. Při prosbě velké ektenie: „Za vysvobození nás...“ podjáhen se postaví trochu zleva před biskupem a otevře Archijeratikon. Biskup se modlí modlitbu prvního antifonu. Po jejím skončení se

⁵⁸ *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 20.

podjáhnen ukloní biskupovi a postaví se na svoje místo za biskupem. Stejným způsobem přísluhují podjáhní i při dalších dvou malých ekteniích⁵⁹.

Pro zvolání „Neboť tobě přísluší...“ všechny ruské liturgické řády (ustavy) uvádějí, že ho vyhlašuje první kněz, který je už ve svatyni. Stejně pravidlo je v ustanovení Lvovského sněmu z roku 1891, v němž je zcela jasně uvedeno, že toto zvolání pronáší první kněz, i když se nejedná o pontifikální liturgii⁶⁰. Avšak v katedrálním chrámu sv. Jura před slovy: „Abychom se zbavili...“ přistupuje k biskupovi druhý kněz a po požehnání vchází do svatyně severní bránou. Políbí oltář, ještě jednou se ukloní biskupovi a postaví se na levou stranu oltáře naproti prvnímu knězi, který právě pronáší zvolání: „Neboť tobě přísluší...“ V ustavech, z nichž čerpám materiály pro svou práci, jsem potvrzení takové praxe nenašel. Argumentace toho, že první kněz vyhlásil už první zvolání na začátku liturgie, není zcela opodstatněná, když dokonce Lvovský sněm to výrazně popírá.

Když starší jáhen zvolá: „Za vysvobození ...“, jáhní v tu chvíli stojí za biskupem. První jáhen přistupuje z levé strany a postaví se naproti staršímu jáhnovi, obličejem k východu, trochu vpravo od ikony Bohorodičky. Druhý jáhen přichází a postaví se vpravo vedle staršího jáhna před ikonostas. Kněz společně se starším jáhnem a jáhny po zvolání: „Neboť tobě přísluší...“ se ukloní biskupovi a potom se starší jáhen a jáhen ukloní vzájemně.⁶¹ Starší jáhen odchází ze *soleje* a postaví se za biskupa. Sbor zpívá první antifon a po ní první jáhen vyhlašuje malou ektenii. Během ní se vykonává všechno stejně jako při velké ektenii. Tedy druhý kněz přistupuje k biskupovi, přijme požehnání a vejde do svatyně severní bránou. Políbí oltář, ještě jednou se ukloní biskupovi a postaví se na levou stranu oltáře, naproti

⁵⁹ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 937; НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие к изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербург, 1900. – С. 387; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С.23; <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-03-31)

⁶⁰ Viz *О св. Литургии*. Постановвы Собора провинциального львовского за р. 1891. – Львовъ, 1896. – С. 13.

⁶¹ Viz <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-03-31)

prvnímu knězi, který vyhlašuje: „Neboť tvá je vláda...“ Přisluhující podá biskupovi Archijeratikon. Biskup se modlí druhý antifon. Po jeho skončení přisluhující se ukloní biskupovi a postaví se na svoje místo. Kněz s jáhny po zvolání se pokloní biskupovi. Sbor zpívá druhou antifonu.

Při zpěvu celého hymnu „Jednorozený Synu...“ biskup stojí. V knize „Dejaki poučenijsa ščodo Archijerejskouj Služby Božoji i posiščenna cerkvy“ je uvedeno, že na začátku zpěvu „Sláva: Jednorozený Synu...“ sundají biskupovi mitru a při konci ji znovu nasadí⁶². V liturgických řádech a v Archijeratikonu, z kterých čerpám materiály, je uvedeno pouze to, že biskup stojí během celého zpěvu⁶³. Potom jáhen nebo oba jáhni vyhlásí ektenii. Během ní kněží stojící u katedry, přijmou požehnání od biskupa, jdou příslušnou bránou do svatyně, políbí oltář, pokloní se biskupovi a postaví se na určenou stranu oltáře. Starší jáhen a společně s ním podjáhni s dvojsvícem a trojsvícem jdou na *soleu* a postaví se do řady i s jáhny. Do této řady se postaví i přisluhující s berlou a přisluhující se svícem, každý na určenou stranu.

Podjáhnen zvedne Archijeratikon a biskup pronáší modlitbu třetí antifony. Po zvolání: „Neboť ty jsi Bůh dobrý a miluješ lidi...“ všichni se ukloní biskupovi a vcházejí do svatyně, každý svou bránou. V knize Činovnik je uvedeno, že archimandrité nejdou do svatyně, ale stojí na svých místech u katedry a vejdou společně s biskupem⁶⁴. Takže na *solei* zůstávají pouze dva podjáhni, stojící za biskupem, a archimandrité, pokud jsou přítomní. Bulgakov píše: „...všichni, kteří zůstali na místě oblékání, ukloní se biskupovi a společně s ostatními celebranty obvykle jdou do svatyně severní a jižní bránou po zvolání: „Neboť tvé je Království...“ Někde je zavedeno, že než projdou severní nebo jižní bránou, nejprve políbí ikonu Spasitele nebo Bohorodičky na ikonostasu. Na jiných místech takový zvyk není

⁶² Віз Деякі поучення що до Архирейської Служби Божої і поміщення церкви. – Йорктон, 1933. – С. 7.

⁶³ Віз Архиратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 30; Чиновник. – Москва, 1993. – С. 62; Никольський К., Посobie кь изучению устава богослужения Православной Церкви. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 387; БУЛГАКОВ С., Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. – Москва, 1993. – С. 939.

⁶⁴ Віз Чиновник. – Москва, 1982. – С. 62.

a sloužící přímo vcházejí k oltáři. Ve svatyni se kněží po dvou postaví před oltář, před kterým se pokloní a políbí ho. Potom se pokloní biskupovi, starším sloužícím a každý se postaví na svoje místo u oltáře. Někde je zavedeno, že všichni sloužící po příchodu do svatyně se postaví u oltáře na určené místo a stoje na tomto místě políbí oltář a pokloní se biskupovi. Rovněž není všude zavedeno poklonit se i starším celebrantům⁶⁵.

2. 3. Malý vchod

Sbor zpívá třetí antifonu nebo Blahoslavenství, během níž se koná malý vchod takto: podjáhni vezmou dvojsvícen a trojsvícen, přísluhující vezmou *ripidy*, a to tak, že přistupují k sedes a postaví se obličejem k východu. Pokřížují se, ukloní se před sedes, ukloní se biskupovi, sobě vzájemně a teprve pak berou *ripidy*. Pak se ukloní stejným způsobem a jdou k severní bráně. Je velmi důležité, aby *ripidy* byly vždy ve stejné výši a při klanění se nesmějí naklonit. Stejně tak za oltářem přecházejí k severní bráně podjáhni s dvojsvícnem a trojsvícnem a přísluhující s berlou. Kostelník podává jáhnovi kadidelnici. Pokud jsou jáhni dva, podává se kadidelnice oběma.

„První kněz se před oltářem pomodlí, pokloní se společně se starším jáhnem biskupovi, vezme evangeliář a podá ho staršímu jáhnovi, který se s ním postaví za oltář, obličejem směrem na západ. V tu chvíli první kněz i s ostatními kněžími se ukloní, políbí oltář, pokloní se biskupovi a jdou za starším jáhnem jeden po druhém podle hodnosti.“⁶⁶.

Petro Mohyla ve svém Liturgikonu píše, že když jáhen vejde do svatyně a stojí před svatým oltářem, první kněz a jáhen se třikrát pokloní před oltářem. A kněz podává evangeliář

⁶⁵ БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 939.

⁶⁶ *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 26.

právě ve chvíli, kdy zpěváci zpívají „Sláva Otci a Synu...“⁶⁷ Totéž se uvádí i v jiných liturgických řádech, jako Ordo Celebrationis⁶⁸, „Ustav Bohoslužeb“ Svaté Kongregace pro Východní církve⁶⁹, Činovník⁷⁰, Ustav Nikolského⁷¹, Ustav Bohoslužeb Ukrajinského papežského kolegia⁷², „Božestvenna Liturhija“ od Myroslava Marusyna⁷³ a Archijeriatikon⁷⁴.

Při zpěvu třetí antifony biskup vstává a podjáhnen odnáší biskupskou židli. Malý vchod se vykonává následovně: ze svatyně všichni vycházejí severní bránou v tomto pořadí: přísluhující se svíčkou, přísluhující s berlou, jáhen nebo jáhni s kadidelnicí, podjáhni s dvojsvícenem a trojsvícenem, mladší jako první, se svíčkou, přísluhující s *ripidami* a za nimi starší jáhen s evangeliářem a kněží⁷⁵.

V ukrajinských liturgických řádech se přesně nepopisuje, v jakém pořadí se má vycházet při malém vchodu, pouze je zmínka o přísluhujících se svíčkou. V katedrálním chrámu sv. Jura jako první jde přísluhující se svíčkou a hned se postaví na svoje místo. Za ním jde přísluhující s berlou, poté první přísluhující s *ripidou*, podjáhni s dvojsvícenem a trojsvícenem, druhý přísluhující s *ripidou*, jáhni s kadidelnicí, starší jáhen a za ním kněží. I když takové pořadí není v liturgických řádech potvrzeno, myslím si, že z praktického důvodu je takové pořadí dobré, protože přísluhující nemusejí jít jeden přes druhého a všichni jdou v takovém pořadí, v jakém mají stát. Zvláště v případech, kdy *solea* je malá, by bylo pořadí, jaké uvádějí ruské liturgické řády, nepohodlné.

⁶⁷ Viz МОГИЛА П., *Літургікон*, 1639. – Київ, 1998. – С. 255-256.

⁶⁸ Viz ДОЛЬНИЦЬКИЙ І., *Типик Української Католицької Церкви* /пер. з церковнослов'янської. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 542.

⁶⁹ Viz *Устав Богослужінь*. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. – С. 62.

⁷⁰ Viz *Чинovníк*. – Москва, 1982. – С. 62.

⁷¹ Viz НИКОЛЬСЬКИЙ К., *Пособіє къ изученію устава богослуженія Православної Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 397.

⁷² Viz *Устав Богослужінь, Вечірні, Утрені і Божественної Літургії*. Рим: Українська Папська Колегія св. Йосафата, 1983. – С. 71.

⁷³ Viz МАРУСИН М., *Божественна Літургія*. – Рим, 1992. – С. 182.

⁷⁴ Viz *Архиератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. С. 32.

⁷⁵ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 940; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 27.

Obcházení se vykonává za katedrou a starší jáhen přicházející k biskupovi polohlasně pronáší: „Modleme se k Hospodinu“. Biskup se potichu modlí modlitbu vchodu a s ním se modlí i kněží. Přisluhující drží biskupovi Archijeratikon a po skončení modlitby se ukloní a odchází. Po obchodu katedry se postaví přisluhující se svíčkou a přisluhující s berlou na svoje místo u královské brány, starší jáhen se postaví uprostřed pod ambon naproti biskupovi, po stranách evangeliáře obličejem k sobě stojí přisluhující s *ripidami*, podjáhni s trojsvícnem a dvojsvícnem stojí po straně biskupa tváří k sobě. Jáhni s kadidelnicemi stojí mezi starším jáhnem a biskupem po obou stranách katedry. Kněží stojí podle hodnosti ve dvou řadách tak, jak stáli před malým vchodem⁷⁶. Je třeba pamatovat na to, že přisluhující, kteří stojí na levé straně, a také druhý jáhen a kněží na levé straně biskupa katedru neobcházejí.

Po skončení modlitby vchodu se starší jáhen, stojící vpravo před biskupem, ukloní biskupovi, položí evangeliář na levé rameno, pozvedne nahoru *orár*, který drží třemi prsty, a říká: „Požehnej, vладыko, svatý vchod.“ Biskup žehná a říká: „Požehnaný je vchod tvých svatých v každé době, nyní i vždycky i na věky věků.“ Starší jáhen odpovídá: „Amen“ a podá biskupovi k políbení evangeliář. Ve chvíli, kdy biskup líbá evangeliář, starší jáhen líbá jeho pravou ruku položenou na evangeliáři a odchází s evangeliářem. Postaví se doprostřed mezi ambonem a místem oblékání, mezi přisluhující s *ripidami*, a skloní nad evangeliářem⁷⁷. Podjáhni podají biskupovi trojsvícnem i dvojsvícnem a políbí mu ruku. Starší jáhen s pozvednutým evangeliářem udělá znamení kříže a zvolá: „Nejvyšší moudrost...“, načež se otočí k biskupovi obličejem směrem na západ. Sbor zpívá: „Pojďme, pokloňme se a padněme před Kristem.“ Nikolskij uvádí, že tento verš zpívá starší jáhen⁷⁸. Také jiné ruské liturgické

⁷⁶ Viz <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-03-31)

⁷⁷ Viz Дольницький І., Підручник церемоній для питомців семінарії Духовного до приливного usługования в богослуженнях так семінарських як і архиєрейських. – Львів, 1907. – С. 101.

⁷⁸ Viz БУЛГАКОВ С., Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. – Москва, 1993. – С. 940.

řády uvádějí, že tento verš zpívá biskup, všichni kněží a starší jáhen s jáhny⁷⁹. Podle ustanovení Lvovského sněmu z roku 1891 toto zpívají zpěváci⁸⁰. Jáhni okuřují evangeliář a při slovech „padněme před Kristem“ biskup skloní hlavu před evangeliářem a jáhni okuřují biskupa.

Biskup s pohledem na východ zvolá: „Kriste, ty jsi Světlo pravé, které osvěcuje a posvěcuje každého člověka, který přichází na svět,“ a žehná trojsvícnem a dvojsvícnem. Na západ se slovy: „Ať se nám ukáže světlo tvé tváře, a my, kteří chodíme v něm, ať uvidíme světlo tvé nedostupné slávy.“ Na jih: „Ved' naše kroky k plnění tvých přikázání.“ Na sever: „Kriste Bože, na přimluvu své přečisté Matky spas nás.“

Po každém požehnání trojsvícnem a dvojsvícnem sbor zpívá: „Mnohá léta“. Před žehnáním jáhni okuřují biskupa třikrát. Po žehnání na západ starší jáhen odchází s evangeliářem do svatyně a položí ho na oltář. Společně s ním odcházejí příslušující s *ripidami*. Postaví je na určené místo a třikrát se ukloní.

Jakmile starší jáhen vejde do svatyně, podjáhni, kteří drží trojsvícen a dvojsvícen, jdou položit orlice na všechna místa, kde se biskup zastaví při okuřování: před ambonem, na ambonu, jednu nebo dvě orlice za sebou před oltářem a také z ostatních tří stran oltáře a před *proskomidijnik* (*žertvenik*). Starší jáhen, když položí evangeliář na oltář, pokřižuje se a políbí ho, hned se vrací královskou bránou na katedru. Po požehnání trojsvícnem a dvojsvícnem na čtyři strany starší jáhen políbí biskupovi ruku a vezme od něho trojsvícen. Jáhen políbí biskupovi ruku a podá mu kadidlo. Biskup v doprovodu staršího jáhna s trojsvícnem během pomalého zpěvu koncelebrujících „Spas nás, Synu Boží...“ vchází do svatyně. Kněží vcházejí do svatyně až po biskupovi. Každý kněz než vejde do královské brány, políbí ikonu na své

⁷⁹ Viz НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. -Петербургъ, 1900. – С. 397; Чиновник. – Москва, 1982. – С.63; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 28.

⁸⁰ Viz *О св. Литургии*. Постановвы Собора провинциального львовского за р. 1891. – Львовъ, 1896. – С. 14.

straně a ve svatyni oltář⁸¹. Biskup začíná okuřovat oltář ze čtyř stran, *proskomidijnik*, horní stolec, celou svatyni. Potom vyjde před královskou bránu a okuřuje hlavní ikony. Poté se vrací do svatyně, okuřuje kněze a přísluhující z levé i pravé strany. Vyjde před ambon a okuřuje věřící. Při okuřování starší jáhen provází biskupa, je stále naproti němu. Když biskup okuřuje oltář zřepedu, stojí starší jáhen za oltářem s obličejem obráceným k biskupovi.

Když biskup jde okuřovat věřící, podjáhni odnášejí orlice ze svatyně, nechávají pouze dvě před oltářem, na horním stolci a v královské bráně. Jakmile biskup skončí okuřování, vezmou orlice ze *soleje* a z katedry. Poté vezme podjáhnen dvojsvícen a starší jáhen kadidlo, trojsvícen dá podjáhnovi a třikrát po třikrát okuřuje biskupa a odevzdá kadidlo kostelníkovi.

Během okuřování, když koncelebranti končí píseň: „Spas nás, Synu Boží...“ začíná sbor zpívat totéž a následně: „is polla eti, despota“ třikrát a poté *tropary* a *kondaky*.

O tom, jak provádět okuřování, jsou v našich a moskevských liturgických řádech rozdíly. V našich řádech, které užíváme, se uvádí, že biskup třikrát obchází oltář a spolusloužící třikrát zpívají: „Spas nás, Synu Boží...“ Rovněž se uvádí, že biskup při konci okuřování nemá v levé ruce dvojsvícen, ale berlu⁸². V Archijeratikonu se uvádí trojsvícen nebo berla⁸³. Pokud se postupuje podle tohoto řádu, dvojsvícen vezme jáhen a přísluhující v tu chvíli podává biskupovi berlu. Jáhen společně se starším jáhnem doprovázejí biskupa při okuřování.

Biskup po odevzdání dvojsvícnu a kadidla políbí svatý oltář a zleva přísluhující pozvedne Archijeratikon a biskup společně s kněžimi se modlí Třísvatou píseň. Podjáhnen s dvojsvícnem přejde za oltářem na jižní stranu svatyně a podá dvojsvícen staršímu jáhnovi.

⁸¹ Viz <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-03-31)

⁸² Viz *O sv. Liturgii*. Постанови Собора провинциального львовского за р. 1891. – Львовъ, 1896. – С. 102; *Обряд Свячення на Єпископа й Архидієрейська Служба Божя Преосвященного Ніля Миколая Саварина*, ЧСВВ. – Торонто, 1943. – С. 36; *Архидієрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стемфорд, 1949. – С. 23; *Деякі поучення що до Архидієрейської Служби Божої і поміщення церкви*. – Йорктон, 1933. – С. 28.

⁸³ Viz *Архидієратикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 34.

Ten s dvojsvícenem jde na konec oltáře před horní stolec, udělá znamení kříže, pokloní se hornímu místu, pokloní se biskupovi, postaví se vedle něho a podá mu dvojsvícen se slovy: „Požehnej, přeosvícený vladyko, čas trojsvaté písně.“ Biskup udělá dvojsvícenem znamení kříže nad evangeliářem, odevzdá dvojsvícen staršímu jáhnovi a ten podjáhnovi. Druhý podjáhnen v tu chvíli podá staršímu jáhnovi trojsvícen, který ho dá biskupovi. Biskup s ním udělá znamení kříže nad evangeliářem a předá ho staršímu jáhnovi. Ten s ním jde a pokloní se před horním stolicem, poté se pokloní biskupovi a odevzdá trojsvícen podjáhnovi.

Biskup při žehnání evangeliáře trojsvícenem a dvojsvícenem říká: „Otce, i Syna i Duchu Svatého, ve třech osobách je požehnané jediné Božství a jediné bytí,“⁸⁴

Na konci *troparu*, *kondaku* a *Bohorodičného* biskup dívaje se na východ ukáže pravou rukou na staršího jáhna a zvolá: „Neboť ty jsi svatý, Bože náš, tobě vzdáváme slávu, Otci i Synu i Duchu Svatému, nyní i vždycky.“ Starší jáhen stojí v královské bráně s tváří obrácenou na východ. Zvedne *orár*, drží ho třemi prsty pravé ruky, ukáže nejprve směrem k hlavní ikoně Krista a tiše pronáší: „Hospodine, spas zbožné a vyslyš nás.“ Poté ukáže na lid a zvolá: „A na věky věků.“⁸⁵ Poté se starší jáhen postaví na svoje místo vpravo, nepatrně za biskupa. Sbor zpívá: „Amen“ a „Svatý Bože...“ dvakrát. Potřetí zpívá biskup s kněžími řecky⁸⁶. Starší jáhen zvolá: „Vzdejte slávu Kristu, Bohu našemu“.⁸⁷

Když sbor zpívá „Sláva Otci, i Synu...“ starší jáhen říká biskupovi: „Dovol, přeosvícený vladyko,“ a jde s ním k hornímu stolci. Biskup při chůzi odpovídá: „Požehnaný, který přichází ve jménu Hospodinově.“ Starší jáhen ukazuje na horní stolec a říká: „Požehnej, přeosvícený

⁸⁴ Viz *Архидияконська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв.Кур Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стемфорд, 1949. – С. 25.

⁸⁵ Viz МОГИЛА П., *Літургікон*, 1639. – Київ, 1998. – С. 264.

⁸⁶ Viz *Архидиякон або святийський службник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 36.

⁸⁷ Způsob zpěvu Trojsvaté písně při archijerejské službě má mnoho variant. Nejčastější způsob v ruské, resp. maloruské praxi (kyjevský nápěv): první zpěváci, druhou duchovenstvo, třetí zpěváci „pomalu a tiše“, recitativem (pouze dva tóny s vychýlením o tón nahoru při druhé a třetí slabice od konce), čtvrtý (po verši) všichni řecky, následující zpěváci „rychleji“ recitativem, šestou duchovenstvo a dozpívávání po duchovenstvu „Sláva...“ recitativem s řeckým „Svatý Nesmrtelný...“ a závěrečný obvykle. Někdy se lze setkat s řeckým prvkem, kdy před závěrečným Trisagionem protodiakon zvolává „Dynamis!“ V rusínském prostředí se lze setkat s praxí, při níž archijerej říká třikrát daný verš s žehnáním na západ, jih a sever. Viz Kernaševič, str. 48.

vladyko, horní stolec.“ Biskup žehná horní stolec a odpovídá: „Požehnaný jsi ty, na oltáři...“ Jde na horní stolec, postaví se obličejem k lidu. Kněží, starší jako první, jdou za biskupem a postaví se po stranách horního místa. První a druhý jáhen stojí zleva. Podjáhní s Archijeratikonom a druhý podjáhen jdou také na horní místo a postaví se po pravé a levé straně biskupa.

2. 4. Čtení apostola (epištoly) a evangelia

Sbor zpívá: „Sláva, i nyní: Svatý Nesmrtelný...“ a poté „Svatý Bože...“, stejně jako při běžné liturgii. První jáhen, nebo pokud je pouze starší jáhen, tedy podjáhní nebo lektor, přistoupí s knihou čtení, na niž je položen *orár*, k biskupovi pro požehnání. Políbí mu ruku a odchází kolem oltáře zleva přes královskou bránu na ambon a čte Apostola (epištolu)⁸⁸. Přisluhující se svíčkou a berlou přejdou ze svého místa na *soleu*, s obličejem obráceným na východ. Přisluhující s lehce zvednutou berlou po zvolání „Pokoj všem“ se postaví na svoje místo. Starší jáhen, stojící u horního stolce, zvolá: „Soustředme se!“ Biskup žehná: „Pokoj všem.“ Sbor odpovídá: „I duchu tvému.“ Starší jáhen zvolá: „Nejvyšší moudrost. Soustředme se.“ Sbor zpívá *prokimen* a verše. Verše může pronášet jáhen, který čte Apostola.

O tom, kdy má biskup odložit *omofor*, píše otec Isidor Doľnyckyj: „Podle dávného řádu Cařihradského Archijeratikonu je jasné, že biskup sundává *omofor* na konci čtení Apostola a znovu si ho obléká bezprostředně před zvoláním: „Soustředme se. Svaté svatým.“⁸⁹ Avšak podle ruského Archijeratikonu biskup odkládá *omofor* před čtením Apostola, což nesouhlasí se zmíněným řádem.

⁸⁸ Віз *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 37.

⁸⁹ До́льніцький І., *Підручник церемоній для питомців семінара Духовного до приливної угодованя в богослуженнях так семінарських як і архиерейських*. – Львів, 1907. – С. 85-86.

Druhý jáhen nebo starší jáhen zvolá: „Nejvyšší moudrost.“ Jáhen čte nadpis Apostola. Starší jáhen zvolá: „Soustředme se.“ Jáhen čte Apostola. Během čtení sedí biskup na horním stolci a kněží sedí na připravených místech⁹⁰. Při konci čtení Apostola přichází kostelník s kadidelnicí a kadidlem k hornímu místu a podá ji staršímu jáhnovi. Ten ji otevře, pozvedne k biskupovi a polohlasně říká: „Požehnej, přeosvícený vladyko, kadidlo.“ Biskup sype lžičkou kadidlo do kadidelnice se slovy: „Přinášíme ti kadidlo...“ Starší jáhen po obdržení požehnání políbí biskupovi ruku a okuřuje celý oltář, předložené dary a svatyni. Poté před královskou bránou okuřuje hlavní ikony. Vrací se do svatyně, okuřuje biskupa a kněze. Vyjde na ambon a okuřuje věřící⁹¹. Kostelník po biskupském požehnání mu políbí ruku a odchází na svoje místo. Po přečtení Apostola biskup i kněží vstanou, starší jáhen okuřuje biskupa třikrát po třech tazích a biskup mu žehná.

Ve chvíli, kdy biskup vstane, podjáhní stojící vedle něho u horního stolce sundají mu *omofor* a položí ho na ruku druhému jáhnovi nebo podjáhnovi.⁹² Ten políbí žehnající ruku biskupa a přejde na pravou stranu oltáře. Jáhen po přečtení Apostola vejde královskou bránou do svatyně a postaví se na levou stranu oltáře naproti jáhna, který drží *omofor*⁹³. Druhý jáhen zvolá: „Pomodleme se k Hospodinu.“ Přisluhující otevírá Archijeratikon a biskup s kněžími se modlí modlitbu před evangeliem. Přisluhující s *ripidami* po všech předepsaných poklonách i podjáhní s trojsvícem a dvojsvícem se postaví na ambon, na pravou a levou stranu s tváří obrácenou ke svatyni. Přisluhující s berlou a přisluhující se svíčkou se postaví vedle nich před *soleu* s obličejem obráceným ke svatyni. Starší jáhen po okuřování odevzdá kadidlo kostelníkovi, přijde před oltář, políbí ho a přijímá evangeliář od prvního kněze. Políbí z boku oltář a ukloní se biskupovi. Pozvedne evangeliář a biskup ho políbí, a on sám políbí ruku

⁹⁰ Viz <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-03-31)

⁹¹ Viz *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 68.

⁹² Až do 17. stol. bývala praxe vkládání velkého *omoforu* na čtenáře Evangelia jako symbol toho, že promlouvá Nejvyšší Pastýř – Kristus.

⁹³ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 941.

biskupovi. Obchází oltář zleva, královskou bránou vyjde na ambon s tváří obrácenou na východ a zvolá: „Požehnej, vladyko.“ Vladyka zvolá: „Bůh, modlitbami...“ Starší jáhen odpoví: „Amen.“ Druhý jáhen zvolá: „Nejvyšší moudrost...“ Biskup říká: „Pokoj všem.“ Sbor zpívá: „ I duchu tvému.“ Starší jáhen říká: „Čtení ze svatého evangelia podle ... (jméno).“ Sbor zpívá: „Sláva tobě, Hospodine...“ První jáhen zvolá: „Soustředme se.“ Starší jáhen čte evangelium.

V Liturgikonu od Petra Mohyly je uvedeno: Pokud je v chrámě přítomen biskup, nepřijímá jáhen požehnání od kněze. Aby mohl vzít svatý evangeliář ze svatého oltáře, jde přímo k biskupovi, který stojí v chrámě..., a poprosí ho o požehnání. Biskup sám pronáší modlitbu a žehná mu hlavu⁹⁴.

Po slovech: „Pokoj všem“ se přísluhující s berlou a přísluhující se svíčkou postaví na svoje místo vedle hlavních ikon. Starší jáhen se obrací a pokládá evangeliář na *analoji*. Rovněž podjáhni s trojsvícem a dvojsvícem, jakož i přísluhující s *ripidami* se obracejí tváří k sobě a naklánějí *ripidy* nad evangeliářem. Kněží vyslechnou evangelium s nepokrytou hlavou, biskup má na hlavě mitru⁹⁵.

V našich liturgických řádech, jako např. „Ceremoniální příručka...“ nebo „Nějaká poučení...“ se uvádí, že se mitra sundává a po přečtení evangelia znovu nasazuje⁹⁶. V liturgickém řádu od Petra Mohyly a i jiných řádech, které používám pro svou práci, se o tom nic nepíše. Podle mého názoru by během četby evangelia měl mít biskup mitru na hlavě.

Po přečtení evangelia odchází biskup z horního místa a v královské bráně po slovech: „Pokoj tobě, který hlásáš dobrou zvěst,“ se setkává se starším jáhnem, který nese evangeliář.

⁹⁴ МОГИЛА П., *Літургікон*, 1639. – Київ, 1998. – С. 273.

⁹⁵ *Віз Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 41.

⁹⁶ *Віз Дольницький І., Підручник церемоній для питомців семинара Духовного до приливною услугования в богослужениях так семинарских як і архиерейских.* – Львів, 1907. – С. 106; Деякі поучення що до Архиерейської Служби Божої і поміщення церкви. – Йорктон, 1933. – С. 9.

Ten ho podá biskupovi k políbení a sám políbí biskupovu ruku. Biskup pak bere evangeliář od staršího jáhna a položí na oltář za antimension. Přisluhující s *ripidami* jdou společně se starším jáhnem jáhenskou bránou do svatyně. Vykonají předepsané poklony a postaví *ripidy*. Podjáhní na *soleji* s dvojsvícem a trojsvícem si vymění místo tak, aby biskup mohl vzít trojsvícen do pravé ruky a dvojsvícen do levé. Kostelník odnáší *analoji*, přisluhující, který nosí knihu, položí orlici na ambon. Biskup přichází na ambon, vezme od podjáhnů, kteří mu políbí ruku, trojsvícen a dvojsvícen a požehná lid. Poté odevzdá trojsvícen a dvojsvícen podjáhnům, kteří mu políbí ruku a vracejí se jáhenskou bránou do svatyně. Při požehnání sbor zpívá: „Is polla eti despota.“⁹⁷

Podjáhní položí před oltářem dvě orlice za sebou. Lze položit jenom jednu orlici, ale je lepší položit dvě, protože biskup může stát dál od oltáře nebo dle potřeby poodejít trochu dozadu. Po přečtení evangelia biskup z ambonu pronese kázání (promluvu), při čemž v levé ruce drží berlu. Avšak kázání může pronést až na konci liturgie před propuštěním. Po kázání dává berlu přisluhujícímu, vchází do svatyně a stoupne si před oltář.

2. 5. Ektenie, které připravují věřící na liturgii oběti

V otázce, kdo má číst suhubou ektenii, se liturgické řády rozcházejí. Ale v podstatě není důležité, zda jáhen nebo starší jáhen. V katedrále svatého Jura je zavedeno, že ji vyhlašuje starší jáhen. Vyjde severní bránou, postaví se na obvyklé místo a vyhlašuje ektenii. Další dva jáhni stojí vedle oltáře za biskupem. Pokud je jenom jeden jáhen, stojí na levé straně oltáře.

Během ektenie přináší přisluhující Archijeratikon a biskup společně s kněžími se modlí modlitbu“ „, Hospodine, Bože náš...“ Když biskup skončí modlitbu, přisluhující, kteří nosí knihu, se ukloní a odcházejí. Při konci suhubé ektenie se první jáhen ukloní biskupovi

⁹⁷ Viz *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 71.

a severní bránou odchází na ambon. Biskup vyhlašuje: „Neboť ty jsi Bůh milosrdný a miluješ lidi.“ „Po třech prosbách ektenie a po tiché modlitbě biskup s prvním a druhým knězem rozloží *iliton* a tři strany *antimensionu* – spodní a dvě postranní. Poslední strana *antimensionu* se rozloží až na ektenii za katechumeny“⁹⁸.

Po zvolání se vzájemně ukloní starší jáhen a jáhen. Starší jáhen vchází do svatyně, postaví se na místo prvního jáhna a vyhlašuje ektenii za katechumeny. Přisluhující otevře Archijeratikon a biskup s kněžími se modlí modlitbu: „Hospodine, Bože náš...“ Na prosbu staršího jáhna: „Otevři nám evangelium pravdy...“ třetí a čtvrtý kněz rozevře horní stranu *antimensionu* a modlí se. Starší jáhen líbá oltář a společně s třetím a čtvrtým knězem se ukloní biskupovi⁹⁹. Zvolání: „Aby i oni s námi...“ pronáší třetí kněz. Během tohoto zvolání dělá biskup houbičkou znamení kříže nad *antimensionem*, poté políbí houbičku a položí ji shora na pravou stranu *antimensionu*. Petr Mohyla píše, že *antimension* a *iliton* se rozkládají po zvolání: „Aby i oni s námi...“¹⁰⁰

Starší jáhen a druhý jáhen se postaví do královské brány. Starší jáhen obrácený k lidem drží třemi prsty pravé ruky orár a zvolá: „Všichni nepokřtění, odejděte.“ Poté druhý jáhen a stejně jak i starší jáhen zvolají: „Všichni nepokřtění, odejděte“. Načež znovu zvolá starší jáhen: „Všichni nepokřtění, odejděte“ a první jáhen vyhlašuje ektenii: „Aby nikdo z nepokřtěných, jenom věřící...“ Pokud je jenom jeden jáhen, zvolá: „Všichni nepokřtění, odejděte; nepokřtění, odejděte; všichni nepokřtění, odejděte. Aby nikdo z nepokřtěných nezůstal, pouze věřící. A my znovu a znovu se v pokoji modleme k Hospodinu.“

Přisluhující podá Archijeratikon a biskup se s kněžími modlí: „Děkujeme ti, Hospodine Bože všech mocností...“ Další kněz zvolá: „Neboť tobě náleží...“ Jáhen se pak modlí ektenii

⁹⁸ НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. С-Петербург, 1900. – С. 427.

⁹⁹ *Виз Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 45.

¹⁰⁰ *Виз МОГИЛА П., Літургікон*, 1639. – Київ, 1998. – С. 286-287.

a biskup s kněžími se modlí: „Znovu a mnohokrát před tebou padáme...“ Po této modlitbě biskup zvolá: „Ať nás vždycky chrání tvá moc...“ Během této ektenie jeden z mladších kněží z levé řady přistoupí k *proskomidijniku*, sundá vzduch z nádob a položí ho na pravý roh *proskomidijniku*. Z disku (pateny) sundá pokrývku a hvězdu a položí je stranou. Před diskosem položí prosforu na talířek a na prkénko položí kopí. Po skončení ektenie jáhen odchází jižní bránou do svatyně, modlí se na horním místě a pokloní se biskupovi.

3. LITURGIE OBĚTI

Liturgii oběti (věřících) můžeme rozdělit do tří částí: 1. Přípravné obřady: Cherubínská píseň, velký vchod, který na rozdíl od malého, kdy jde kněz s evangeliem, představuje pokoru, dobrovolné utrpení a smrt Ježíše Krista. 2. Anafora: preface, sanktus, slova ustanovení, anamnéze a epikléze, prosby, modlitba Páně, přijímání. 3. Závěrečné obřady: poděkování, požehnání, propuštění, závěr.

Ještě malá poznámka, podle dřívější praxe, k názvu druhé a třetí části liturgie. Nepokřtění (katechumeni) mohli být přítomni pouze na liturgii katechumenů a po homilii byli vyzváni, aby odešli. Na třetí části liturgie mohli být přítomni pouze pokřtění, proto má název liturgie věřících.

3.1. Cherubínská píseň a ukončení proskomidie biskupem

Druhý jáhen bere kadidlo, přejde kolem horního místa na pravou stranu, postaví se vedle pátého (třetího) kněze, pokloní se biskupovi s prosbou o požehnání kadidla. Začne okuřovat oltář, žertovník, horní místo, svatyni, biskupa třikrát po třech tazích, všechny spolusloužící, oltář zpředu a třikrát biskupa¹⁰¹.

Biskup s kněžími s pozvednutýma rukama se modlí: „Nikdo není hoden ...“ Kněží při této modlitbě sundávají mitry, skufije, kamilavky a jenom biskup stojí v mitře¹⁰². Podjáhni položí orlici u *žertovníku*. Jeden podjáhnen s ručníčkem na rameni a miskou, druhý podjáhnen se

¹⁰¹ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Ариерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд –во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 47.

¹⁰² Viz <http://www.liturgy.ru/lit1> (2016-04-02)

džbánkem (konvičkou) vycházejí jižní bránou a postaví se uprostřed před ambon, obličejem směrem na východ.

Po zvolání modlitby: „Nikdo není hoden...“ vyjde biskup královskou bránou a postaví se na ambon před podjáhny, kteří mu umývají ruce. Přisluhující s Archijeratikem vychází severní bránou a postaví se vedle nich zleva. Biskup při modlitbě: „Hospodine, Bože náš...“ žehná vodu. Podjáhén, který z pravé strany lije vodu na ruce biskupa, třikrát říká verš: „Ti, kteří jsou věřící.“ Potom položí džbánček (konvičku) a spolu s přísluhujícím, který nosí knihu, sundá ručník z ramene podjáhna a dá ho biskupovi. Když si biskup utře ruce, znovu si ručník položí podjáhén na rameno, přijme požehnání, políbí biskupovi ruku a každý svou příslušnou bránou vchází do svatyně.

Přisluhující s žezlem (berlou) a ministrant se vzájemně ukloní a také jdou do svatyně¹⁰³. Biskup jde do svatyně.

Starší jáhen a jáhen oblékají biskupovi malý *omofor*¹⁰⁴. Biskup s pozvednutýma rukama se třikrát modlí: „Nyní, když tajemně představujeme cherubíny...“ a třikrát se pokloní. Slova: „Abychom mohli přijmout Krále...“ říká starší jáhen. Poté starší jáhen nebo jáhen sundá biskupovi mitru a položí ji vlevo na oltář. Biskup políbí *antimension* a oltář, žehná koncebranty a jde k *žertovniku*, kde se třikrát pokloní a říká: „Bože, buď milostiv mně hříšnému.“ Druhý jáhen podá kadidlo a biskup okuřuje *žertovník*. Kadidlo vrací jáhnovi a na jeho levé rameno mu položí vozduch. Druhý jáhen odchází, okuřuje královskou bránu, hlavní ikony, *klyrosy* a lid.

Biskup dokončuje *proskomidii*: do levé ruky bere *prosforu*, do pravé ruky bere kopí a vyřízne částku za papeže (Vselenskyj Archijerej), patriarchu a za ostatní. Kněží přicházejí po dvou zpředu k oltáři, dvakrát se ukloní, políbí *antimension*, oltář, vzájemně se ukloní a modlí se: „Ať Hospodin pamatuje ve svém království na tvé kněžství.“ Načež kněží podle

¹⁰³ Viz tamtéž

¹⁰⁴ Viz ДМИТРИЕВСКИЙ И., *Историческое, Догматическое и Таинственное изъяснение Божественной Литургии*. – Москва, 1993. – С. 254.

hodností, starší jáhen, jáhni a podjáhni přistupují k biskupovi z pravé strany se slovy: „Pamatuj na mě, přeosvícený vladyko, na kněze, jáhna, podjáhna (jméno).“¹⁰⁵

Řád Nikol'ského a Činovník zde uvádějí jiná slova: „Pro modlitby našeho svatého vladyky, Hospodine, Ježíši Kriste, Bože náš, smiluj se nad námi.“¹⁰⁶ Pak políbí biskupovi pravé rameno. Biskup pokládá částečky dolů pod svatý chléb a říká: „Pamatuj, Hospodine, na (jméno).“ Když biskup položil částečky za všechny živé, na které chtěl vzpomenout, bere částečku za zemřelé a vzpomíná na ně. Nejprve za zakladatele a potom za koho chce. Měl by také vzpomenout na biskupy, kteří ho světili. Nakonec položí částečku i za sebe. Starší jáhen vezme kadidelnici, dá do ní kadidlo a říká: „Požehnej, vladyko, kadidlo,“ a dále hned praví: „Modleme se k Hospodinu.“ Biskup pronáší modlitbu: „Přinášíme ti kadidlo, Kriste, Bože náš.“ Jáhen řekne: „Pomodleme se k Hospodinu.“ Biskup položí hvězdu nahoru na svatý chléb se slovy: „Přišla hvězda a zastavila se nad místem, kde bylo Dítě.“ Načež jáhen říká: „Modleme se k Hospodinu.“

Biskup po okouření první pokrývky přikryje svatý chléb a *diskos* (patenu) a říká: „Hospodin kraluje v majestát zahalen...“ Jáhen říká: „Modleme se k Hospodinu. Přikryj, přeosvícený vladyko.“

Biskup okouří druhou pokrývku, položí ji na kalich a modlí se: „Nebesa přikrývá tvoje sláva, země je plná tvé chvály.“

Jáhen říká: „Pomodleme se k Hospodinu. Přikryj, vladyko.“ Biskup okouří pokrývku vozduch, přikryje kalich a *diskos* a modlí se: „Ukryj nás ve stínu tvých křídel...“ Biskup vezme kadidelnici, okuřuje připravené dary a říká: „Požehnaný Bůh náš, neboť se mu takto zalíbilo.“ Jáhen říká: „V každé době, nyní i vždycky a na věky věků. Amen.“ Potom se oba zbožně pokloní a jáhen řekne: „Za předložené vzácné dary prosme Hospodina.“ Biskup

¹⁰⁵ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 52.

¹⁰⁶ НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 435; *Чинovníк*. – Москва, 1982. – С. 434.

pronáší modlitbu předložených darů: „Bože, Bože náš...“ Jáhen říká biskupovi: „Vladyko, vezmi.“ Biskup bere vzduch a položí ho na levé rameno jednoho z jáhnů se slovy: „Pozvedněte vaše ruce ke svatyni a dobrořečte Hospodinu.“ Pokud je přítomen kněz, který bude svěcen, dává vzduch na jeho rameno on.

3.2. Velký vchod.

Biskup vezme *diskos*. Velmi pozorně a zbožně ho dává na hlavu staršího jáhna. Když starší jáhen trochu poodejde, přichází první archimandrita nebo první z kněží k biskupovi, pokloní se, vezme od něho kalich, políbí kalich a biskupovu ruku. Další kněží nesou lžičku, kopí a ostatní liturgické náčiní. Biskup si nasazuje mitru.

Starší jáhen vychází severní bránou. Za ním jdou oba jáhni a nesou *ripidu* nad svatým *diskem*.

Dále jdou kněží, z nichž první nese svatý kalich. Za nimi jdou dva jáhni s *ripidami* nad kalichem. Další jáhni jdou vpředu s kadidelnicemi. Před severní bránou jsou již připravené dvě svíce, které nesou klerici. Před nimi jde přísluhující s pastýřským žezlem a jako první přede všemi jde ministrant (*prymkyrij*) se zapálenou svíčkou.

Starší jáhen vychází z brány a zvolá: „Kéž na vás všechny, pravověrné křesťany, pamatuje Hospodin Bůh ve svém království, v každé době, nyní i vždycky a na věky věků.“

Biskup vychází před královskou bránu, okužuje svatý *diskos* třikrát, vezme ho z hlavy staršího jáhna, vejde do svatyně a postaví ho na svatý oltář. Biskup znovu vychází. Kněz, který nese kalich, zvolá: „Na našeho nejctihodnějšího arcibiskupa, bohumilého našeho biskupa (jméno), ať Hospodin Bůh pamatuje ve svém království v každé době, nyní i vždycky a na věky věků.“ Biskup okužuje, přijímá kalich a zvolá: „Na našeho Svatého otce, velekněze všeobecné církve (jméno), na našeho nejctihodnějšího (patriarchu) nejvyššího arcibiskupa

a metropolitu (jméno), přeosvíceného arcibiskupa a našeho metropolitu (jméno), našeho bohumilého biskupa (jméno), na všechny kněze, jáhny a řeholníky, na náš Bohem chráněný národ, na vládu a veškeré vojsko, na šlechtné a nezapomenutelné zakladatele a dobrodince tohoto svatého chrámu (nebo tohoto svatého kláštera), a na vás všechny pravověrné křesťany ať pamatuje Hospodin Bůh ve svém království, v každé době, nyní i vždycky až na věky věků.“

Sbor odpoví: „Amen.“ A zpívá: „Abychom mohli přijmout krále veškerenstva, neviditelně neseného ve vítězoslávě andělskými sbory. Aleluja, aleluja, aleluja.“

Biskup vejde královskou bránou a položí svatý kalich na svatý oltář. Pak bere pokrývky ze svatého *disku* a svatého kalicha a odkládá je na jednu stranu svatého oltáře. Potom bere z ramene jáhna *vozduch*, okouří ho a přikryje jím svaté dary. Současně říká: „Šlechtný Josef sňal z kříže tvé přecisté tělo, ovinul je čistým plátnem, natřel vonnými oleji a položil je do nového hrobu.“

Pak vezme kadidelnici z ruky staršího jáhna, okuřuje svaté dary a říká: „Prokaž Siónu dobro svou přízní, Hospodine, zbuduj jeruzalémské hradby. Pak se ti zalíbí oběti spravedlnosti, zápaly a celopaly, pak ti budou na oltáři obětovat býčky.“

Biskup odevzdá kadidelnici, skloní hlavu a říká: „Modlete se za mne, bratři spolusloužící.“

Všichni odpovídají: „Ať Duch Svatý na tebe sestoupí a ať moc Nejvyššího tě zastíní.“

Biskup: „Kéž tento Duch Svatý koná tuto posvátnou službu s námi po všechny dny našeho života.“

Potom starší jáhen se všemi říká: „Pomodli se za nás, svatý vladyko.“

Biskup: „Ať Hospodin upevni (posílí) vaše kroky.“

Znovu všichni říkají: „Pamatuj na nás, svatý vladyko.“

Biskup: „Ať na vás pamatuje Hospodin ve svém království v každé době, nyní i vždycky a na věky věků.“

Starší jáhen: „Amen,“¹⁰⁷

Po skončení proskomidie podjáhní svlékají *omofor* a přísluhující, kteří nosí knihy, odnášejí orlice položené před *proskomidijníkem*. (*žertovníkem*).

V katedrále svatého Jura se velký vchod ukončuje takto. Jako první jde *prymykyrij* a hned se postaví na svoje místo. Po něm jde přísluhující s žezlem před ambón a postaví se na svoje místo u ikony Krista. Pak jde přísluhující s *ripidou* a podjáhen s trojsvícem. Postaví se vpravo. Podjáhen s dvojsvícem a druhý přísluhující s *ripidou* zůstávají na levé straně. Přísluhující s *ripidami* se postaví blíž k ambonu a hned *ripidy* skloní. Po nich jdou jáhni s kadidelnicemi a starší jáhen s *diskem* a kněží.

Po dialogu biskup vyjde na ambon a trojsvícem a dvojsvícem žehná věřící. Zpěváci zpívají: „Is polla eti, despota.“ Podjáhní vezmou od biskupa trojsvícen a dvojsvícen, ukloní se a vejdou do svatyně. Zde si vzájemně vymění strany tak, aby trojsvícen byl vpravo a dvojsvícen vlevo¹⁰⁸.

Druhý jáhen jde na *soleu* a modlí se ektenii: „Přednesme modlitbu...“ Během ektenie přísluhující zvedá Archijeratikon a biskup i s kněžími pronáší modlitbu: „Hospodine, Bože všemohoucí...“

Po modlitbě se přísluhující, který nosí knihu, ukloní a odchází. Zvolání: „Pro štědré slitování tvého jednorozeného Syna...“ pronáší biskup. Sbor odpovídá: „Amen.“

Biskup vychází před královskou bránu, žehná a zvolá: „Pokoj všem“. Sbor odpovídá: „I duchu tvému.“

¹⁰⁷ Віз Архиратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 51-57.

¹⁰⁸ Віз Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 56-57.

Pak druhý jáhen, stojící na *soleji*, zvolá: „Milujme se navzájem, abychom mohli jednomyslně vyznávat...“ a sbor odpovídá: „Otce i Syna i Svatého Ducha...“ Podjáhni trochu zprava před oltář položí orlici. Biskup s kněžími se třikrát pokloní a třikrát potichu říkají: „Miluji tě, Hospodine, sílo má; Hospodin je má tvrz a mé útočiště“. Starší jáhen sundává biskupovi mitru, a biskup políbí zakryté svaté dary: nejdříve *diskos*, pak kalich a oltář.

3.3. Vyznání víry a posvěcení svatých darů.

Ruský Činovník a liturgické řády uvádějí, že při políbení *disku* biskup a kněží říkají „Svatý Bože“, při políbení kalicha „Svatý silný“ a při políbení oltáře „Svatý, nesmrtelný, smiluj se nad námi“¹⁰⁹. V našich řádech se nic takového neuvádí. Po tomto si biskup nasadí mitru a postaví se u oltáře zprava na orlici. Přisluhující, který nosí liturgickou knihu, odnáší orlice položené před oltářem.

Načež z levé strany přicházejí kněží jeden po druhém, líbají *diskos*, kalich a oltář. Přistupují k biskupovi, políbí mu obě ramena i ruku a biskup při tom říká: „Kristus mezi námi.“ A kněz, který líbá, odpovídá: „Je a bude.“ Poté se kněží postaví podle hodnosti a navzájem se políbí na ramena a ruku. V naší praxi se kněží navzájem políbí jen na ramena a starší kněz říká: „Kristus mezi námi.“ Mladší odpovídá: „Je i bude“. Jáhni líbají znamení kříže na svém *oráru*.

Když jáhen zvolá: „Dveře! Dveře! V nejvyšší moudrosti soustřed'me se,“ starší jáhen nebo první jáhen sundá biskupovi mitru a během vyznání víry ji drží.

Biskup se postaví na orlici před oltářem, skloní hlavu nad svatými dary a většinou první a druhý kněz, ale mohou být i čtyři, drží *vozduch* za okraj, pohybují jím nad skloněnou hlavou

¹⁰⁹ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С. 59; *Чинovníк*. – Москва, 1982. – С. 89; НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 438-439.

biskupa a společně s ním se modlí vyznání víry. Po skončení modlitby vyznání víry políbí biskup znamení kříže na *vozduchu* a kněz *vozduch* odloží. V naší praxi obvykle kněz skládá a odloží *vozduch* na oltář. V Činovníku je uveden stejný postup. V liturgických řádech jako je „Ukazanija“ a „Rukovodstvo“ se uvádí, že kněz odnáší *vozduch* na *žertovník*¹¹⁰.

Starší jáhen nebo první jáhen nasadí biskupovi mitru. Podjáhni podají biskupovi trojsvícen a dvojsvícen a přitom mu políbí ruku.

Prisluhující s žezlem a *prymykyrij* odcházejí ze svých míst před ambon, kde se postaví tváří obrácenou ke svatyni a prisluhující žezlo trochu pozvedne Druhý jáhen na soleji zvolá: „Stůjme důstojně, a v bázni Boží...“ a sbor odpovídá: „Milost pokoje, oběť chvály.“ Jáhen se ukloní a vchází do svatyně. Jeden z jáhnů vezme *ripidu* a zbožně ovívá dary. Pokud není *ripida*, ovívá se jednou z pokrývek (pokrovců)¹¹¹. Knihy: „Rubryky...“, „Ukazanija...“ a „Postanovy Soboru Ľvivskoho“ se o tom nezmiňují.

V katedrále svatého Jura taková praxe není a ani uvedené rubriky se neužívají. Domnívám se, že je to dávná rubrika z minulosti, protože nynější řády se o tom nezmiňují. Vzhledem k tomu, že v knížce „Archijerejska Božestvenna Liturgija Sv. Ivana Zolotoustoho“, vydané při příležitosti stříbrného jubilea biskupské služby Přeosvíceného Konstantina Bohačevského, je u této rubriky uvedeno „...pokud je třeba“, lze tedy předpokládat, že to bylo pouze z praktické potřeby. Proto v případech, kde předpokládáme, že je to nezbytné, můžeme to tak provést.

¹¹⁰ Viz *Чинovníк*. – Moskva, 1982. – С. 90; Никольський К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 440; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 60.

¹¹¹ Viz *Архиератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 62; *Чинovníк*. – Moskva, 1982. – С. 90; Никольський К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 440; Булгаков С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Moskva, 1993. – С. 932; Гуцуляк Л.Д. *Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839)*/пер. з англійської А. Маслюх. – Львів, 2003. – С. 303; *Устав Богослужінь*. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. – С. 72; МАРУСИН М., *Божественна Літургія*. – Рим, 1992. – С. 220.

Biskup při žehnání věřících trojsvícenem a dvojsvícenem zvolá: „Požehnání Hospodina našeho Ježíše Krista...“ a ostatní odpovídají: „I s duchem tvým.“ Načež se biskup obrací na jih, pozvedá ruce, oči i mysl a zvolá: „Vzhůru srdce,“ a žehná jižní stranu. Věřící odpovídají: „Máme je u Hospodina.“ Biskup se obrací na sever a zvolá: „Vzdávejme díky Hospodinu,“ a žehná severní stranu¹¹².

Biskup se vrací do svatyně a podjáhni odnášejí trojsvícen a dvojsvícen. Starší jáhen sundává biskupovi mitru a odkládá ji na oltář¹¹³. Naše a ruské liturgické řady jsou rozdílné. Podle našich řádů sundává biskup mitru před modlitbou „Je důstojné a spravedlivé...“ Podle ruských řádů až po modlitbě „S těmito blaženými silami...“¹¹⁴ Přisluhující, který nosí knihu, podává Archijeratikon a biskup s kněžími se modlí: „Je důstojné a spravedlivé.“ Sbor zpívá: „Je důstojné a spravedlivé...“ První jáhen políbí oltář, pokloní se biskupovi, třemi prsty vezme *orár* a hvězdu a při zvolání biskupa: „Vítěznou píseň zpívají...“ dotkne se *disku* ze čtyř stran ve tvaru kříže: východ, západ, sever, jih¹¹⁵. Potom políbí hvězdu, složí ji a položí vedle pokrývek¹¹⁶.

Sbor zpívá: „Svatý, Svátý, Svátý, Hospodin zástupů...“ Biskup s kněžími se modlí: „S těmito blaženými silami...“ Po této modlitbě podjáhni oblékají biskupovi *omofor*¹¹⁷.

¹¹² Viz *O sv. Liturgii*. Постанови Собора провінціального львівського за р. 1891. – Львів, 1896. – С. 22; *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 91; БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 932.

¹¹³ Viz *Архиератикон або святительський службник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 63-64; *Архиерейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стенфорд, 1949. – С. 50. Арх.обряд свящ.еп.С. 74.

¹¹⁴ Viz *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 94; НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербург, 1900. – С. 443; БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 932; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 63.

¹¹⁵ Viz tamtéž

¹¹⁶ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 932; НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербург, 1900. – С. 442-443.

¹¹⁷ Viz *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 94; НИКОЛЬСКИЙ К. *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербург, 1900. – С. 443; БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 932; *Руководство для священно-церковнослужителей*

Po modlitbě starší jáhen *orárem*, který drží třemi prsty pravé ruky, ukazuje na *diskos*. Biskup ukazuje pravou rukou na *diskos* a zvolá: „Vezměte a jezte, toto je moje tělo, které se za vás láme na odpuštění hříchů.“ Sbor zpívá: „Amen.“ Podle liturgického řádu tato slova říkají společně s biskupem i spolu sloužící, ale tišším hlasem, stejně jak i tiché modlitby při posvěcování¹¹⁸. V těchto řádech ale není uvedeno, co v tuto chvíli mají dělat jáhni. Starší jáhen pravou rukou, v níž drží *orár*, ukazuje na *diskos* a kalich. Také není zmínka o spolusloužících kněžích. V katedrále svatého Jura i spolusloužící kněží ukazují pravicí na kalich.

Podle našeho Archijeratikonu po slovech: „Vezměte a jezte...“ a „Pijte z něho všichni...“ se biskup se všemi koncebranty hluboce pokloní¹¹⁹. Ale ruské řády se o tom vůbec nezmiňují, pouze uvádějí, že lidé se ukloní¹²⁰.

Biskup se potichu modlí: „Podobně po večeři i kalich (opět žehná) se slovy...“ Načež ukazuje na kalich a se všemi spolu sloužícími zvolá: „Pijte z něho všichni, toto je moje krev Nového zákona...“ Biskup, všichni spolusloužící, jáhni a všichni lidé se hluboce ukloní. Sbor zpívá: „Amen.“

Biskup se modlí: „Pamětliví tedy tohoto spasitelného příkazu...“, poodstoupí trochu od oltáře a postaví se na druhou orlici. Podjáhen vezme orlici, která je před oltářem. Starší jáhen se postaví před oltář, pravou rukou, v níž drží *orár*, vezme *diskos*, levou rukou, kterou má o něco níž, vezme kalich a pozvedá ho nad *antimensionem*. Biskup s kněžími zvolá: „Přinášíme ti tvé z tvého, za všechny a za všechno.“ Starší jáhen postaví *diskos* i kalich, ukloní se a odchází. Podjáhen dává orlici zpět před oltář. Sbor zpívá: „Tobě zpíváme...“

при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С. 63.

¹¹⁸ Viz *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 65; *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 94; БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 932; Никольский К. *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 444.

¹¹⁹ Viz *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 66.

¹²⁰ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 932. *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 94–95.

Biskup se modlí: „Přinášíme ti...“ Potom se biskup, spolusloužící kněží, podjáhni a jáhni třikrát pokloní před svatým oltářem. Starší jáhen se skloněnou hlavou ukazuje *orárem* na svatý chléb a potichu říká biskupovi: „Požehnej, vladyko, svatý chléb.“

Biskup se skloněnou hlavou dělá nad svatým chlebem znamení kříže a říká: „A učíš tento chléb drahocenným tělem svého Krista.“ Starší jáhen říká: „Amen. Požehnej, vladyko, svatý kalich,“ a s *orárem* v ruce ukazuje na kalich. Biskup žehná kalich a říká: „A co je v tomto kalichu, učíš drahocennou krví svého Krista.“ Starší jáhen: „Amen.“ A znovu ukáže *orárem* na svatý chléb i kalich se slovy: „Požehnej, vladyko, oboje.“ Biskup žehná chléb i kalich a říká: „Proměňiv je svým Svatým Duchem.“ Starší jáhen říká třikrát: „Amen.“

Zde by měli všichni přítomní v presbytáři konat „zemní poklonu“ – hlubokou úklonu.¹²¹

Starší jáhen se pak vrací na své předchozí místo. Některé ruské liturgické řády uvádějí, že si biskup sundává *omofor*¹²². Jiné ruské liturgické řády nepředpokládají, že si biskup sundává *omofor*. Již v předchozím o tomto zvyku mluvil o. I. Doľnyckyj. Také ruské řády uvádějí, že biskup si nasazuje mitru. Ale náš Archijeratikon a o. I. Doľnyckyj uvádějí, že biskup si nasazuje mitru až po přijímání, před ektenii: „Když jsme přijali...“¹²³

Biskup se modlí: „Aby všem přijímajícím přinesly očištění duše...“ Pak první jáhen obejde oltář, vezme kadidelnici, podá ji biskupovi a políbí mu ruku. Biskup třikrát okuřuje před svatým oltářem a zvolá: „Zvláště za přesvatou, přečistou, nade všechny blahoslovenou...“ Dá kadidlo prvnímu jáhnovi, který okuřuje oltář, horní místo, biskupa třikrát po třech tazích, kněze a znovu oltář. Načež se ukloní biskupovi a odchází na svoje

¹²¹ Praxe konání zemní poklony na tomto místě o nedělích a ve sváteční době není jednotná. Dle Bulgakova, str. 908, je okamžik proměnění Darů natolik mimořádný, že nelze konání zemní poklony na tomto místě jakkoli odsuzovat.

¹²² Viz *Чиновник*. – Moskva, 1982. – С. 98; Никольський К. *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 447, БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 933.

¹²³ Viz ДОЛЬНИЦЬКИЙ І., *Підручник церемоній для питомців семинара Духовного до приливного usługования в богослуженнях так семинарских як і архиерейских*. – Львів, 1907. – С. 90; *Архиератикон або святительський службник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 83.

místo. Sbor zpívá: „Vpravdě je důstojné...“ nebo *irmos* se *zaspivom* svátku. Biskup se modlí s kněžími: „Za svatého Jana Křtitele, proroka a předchůdce...“

Během této modlitby starší jáhen a jáhni vzpomínají na zemřelé¹²⁴. Poté biskup říká: „Především pamatuj, Hospodine...“ a první kněz říká: „Především pamatuj, Hospodine, na našeho nejdůstojnějšího biskupa (vzpomíná také na toho, který slouží) a zachovej je svým svatým církvím“¹²⁵. Načež mu biskup žehná se slovy: „Ať pamatuje na tvoje kněžství“¹²⁶. Sbor zpívá: „A na všechny a všechno.“

Starší jáhen a jáhni během tohoto zpěvu vzpomínají jmenovitě na ty živé, na které chtějí vzpomenout¹²⁷. Biskup se modlí s kněžími: „Pamatuj, Hospodine, na město, ve kterém žijeme...“ Po této modlitbě vzpomenou na ty živé, na které chtějí.

Poté biskup zvolá: „A dej nám jedněmi ústy a jedním srdcem...“ Při tomto zvolání se obvykle druhý jáhen ukloní biskupovi, vyjde severní bránou na ambon a postaví se na svoje místo.

Biskup vychází na *soleu* a oběma zkříženýma rukama žehná a zvolá: „A milosrdenství velikého Boha a Spasitele našeho Ježíše Krista ať je s vámi se všemi.“ Sbor odpovídá: „I s duchem tvým.“

3.3.1. Postoj některých římskokatolíků a možná odpověď řeckokatolíků¹²⁸

Někteří římskokatolíci s námi nesouhlasí a domnívají se, že po slovech „přijměte a jezte“ a po posvěcení darů je zbytečná jakákoliv další modlitba, protože právě těmito slovy

¹²⁴ Viz *Архидієратикон або святительський службник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 69.

¹²⁵ Viz *Архидієрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стемфорд, 1949. – С. 57.

¹²⁶ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 933.

¹²⁷ Viz *Архидієратикон або святительський службник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 71.

¹²⁸ Zpracováno podle: <http://svichado.com/pojasnennja-bozhestvennoi-liturgii.html#opys-tab> (2016-04-01)

se dary posvěcují. Tato tvůrčí slova pronesl Hospodin jednou a stále účinkují. Takže ti, kteří přidávají další modlitby, více spoléhají na sebe, na svoji modlitbu, kterou staví výše než tajemství svátosti.

Ale i tato modlitba má své opodstatnění. Jako odpověď uveďme několik příkladů. V Písmu svatém v knize Genesis čteme Hospodinova slova „množte se a naplňte zemi.“ Pro rozmnožování lidského rodu, narození člověka je nezbytně nutný manželský svazek, za který se modlíme. Avšak touto modlitbou v žádném případě neznevažujeme Hospodinovo tvůrčí slovo, protože právě toto Hospodinovo slovo se prostřednictvím kněze a jeho modlitby uskutečňuje. Nepůsobí jen tak, ale je zapotřebí ještě něco dalšího, aby se projevila tvůrčí síla tohoto slova.

Všichni víme, že smrt Ježíše Krista je jediným prostředkem na odpuštění našich hříchů. Ale také víme, že pro odpuštění našich hříchů potřebujeme víru, pokání, zpověď a také kněze a jeho modlitbu. Takže odpuštění hříchů dostává kající prostřednictvím modlitby kněze. Cožpak tímto znevažujeme Kristovu smrt?

Rovněž kněžské a biskupské svěcení se tajemně uskutečňuje skrze modlitbu, a to jak ve východním, tak i v západním obřadě. Světitel při pokládání rukou se modlí: „Pomodleme se za něho, aby na něho sestoupila milost Nejsvětějšího Ducha.

A také pomazání nemocných, které odpouští hříchy a dává tělesné zdraví, se uskutečňuje prostřednictvím modlitby kněží, jak čteme v Písmu svatém: „Je někdo z vás nemocen? Ať si zavolá některého z představených církve, a ten ať se nad ním modlí a maže ho olejem ve jménu Páně; modlitba s vírou zachrání nemocného, Pán ho pozdvihne...“¹²⁹

Takže ti, kteří se modlí, nespolečají na sebe, ale jedině na Boha, kterému vše odevzdávají. A zvláště tehdy, když se modlíme za věc nadpřirozenou, nejvyšší, jako je

¹²⁹ Jak 5,14–15

Nejsvětější svátost, spoléháme výhradně na Hospodina. Hospodinu se líbí, když se o tento nejvyšší dar modlíme, protože On sám jako dárce nám všemožně ukázal, že nám tento dar chce dát. Proto věříme, že při posvěcení darů nepůsobí modlitba kněze jako člověka, ale síla Boží, že Bůh poslouchá ne proto, že ho prosíme, ale proto, že nám tento dar přislíbil darovat.

A Kristus dosvědčil, že nám tento dar chce dávat neustále. Proto také při Poslední večeři řekl svým učedníkům: „To konejte na mou památku,¹³⁰ protože chtěl, abychom tento svátostný obřad konali stále. A k tomuto nám slouží i svatyně, i kněží, i všechna poučení, přikázání, očišťování.

Proto ti, kteří se modlí při posvěcování darů, ani neznevažují Spasitelova slova, ani nespolehají na sebe a na svou modlitbu. Uskutečňování tajemství modlitbou, jakož i Nejsvětější svátosti nám předali otcové, kteří to přijali od apoštolů a jejich nástupců, jakož i od mnoha jiných učitelů církve, jako je Basil Veliký a svatý Jan Zlatoústý.

Bůh slyší, když se k Němu modlíme, a také rád dává prostřednictvím Ducha Svatého těm, kteří ho prosí s vírou. Toto řekl sám Hospodin a jeho slova jsou pravdivá a v žádném případě nemohou být nepravdivá.

Zmíněné námitky vůči modlitbě jsou nebezpečné, škodí křesťanství a jejich nové výmysly jsou proti tradicím našich otců, které jsou nepochybné.

3.4. Prosebná ektenie a Hospodinova modlitba.

Druhý jáhen vyhlašuje ektenii: „Když jsme si připomněli všechny svaté, v pokoji znovu a znovu modleme se k Hospodinu.“ Přísluhující odnáší Archijeratikon. Biskup s kněžími se modlí: „Tobě odevzdáváme celý svůj život a naději...“

¹³⁰ Lk 22,19

Po ektenii biskup říká: „A učiň nás, Vladyko, abychom s důvěrou a beze strachu z odsouzení vzývali tebe, nebeského Otce, a říkali...“ Sbor zpívá: „Otče náš.“ Během tohoto zpěvu jáhni přepášou *orar* do podoby kříže¹³¹. Biskup zvolá: „Neboť tvé je království i moc i sláva...“ Sbor zpívá: „Amen.“

Biskup jde na *soleu*, žehná oběma rukama a zvolá: „Pokoj všem.“ Sbor odpovídá: „I duchu tvému.“ Jáhen na ambonu říká: „Skloněte své hlavy před Hospodinem.“ Sbor odpoví: „Před tebou, Hospodine.“

Biskup se modlí: „Děkujeme ti, neviditelný Králi...“

Podle jiných liturgických řádů jáhen během biskupovy modlitby: „Děkujeme ti, neviditelný Králi...“ překříží svůj *orar*¹³².

Archijeratikon uvádí, že jáhen překříží *orar* během modlitby „Shlédni“¹³³.

Jeden z kněží zvolá: „Pro milost a štědré slitování...“ Sbor odpovídá: „Amen.“

Biskup s kněžími se modlí: „Shlédni, Hospodine Ježíši Kriste, Bože náš...“

Po modlitbě biskup, kněží, starší jáhen a jáhni se třikrát pokloní a modlí se: „Bože, buď milostiv mně hříšnému...“ Když druhý jáhen vidí, že se biskup dotýká rukama svatého chleba, zvolá: „Soustředme se,“ a vejde do svatyně. Ruské liturgické řady uvádějí, že před slovy „Soustředme se“ zavírají královskou bránu¹³⁴. Podle jiných ruských řádů se také zatahuje závěs¹³⁵. Naše liturgické řady se o zavření královské brány vůbec nezmiňují.¹³⁶

¹³¹ *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С. 73.

¹³² Viz ДМИТРИЕВСКИЙ И., Историческое, Догматическое и Таинственное изъяснение Божественной Литургии. – Москва, 1993. – С. 331; НИКОЛЬСКИЙ К., Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 452; БУЛГАКОВ С., Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т. – Москва, 1993. – С. 934.

¹³³ Viz *Архиератикон або святительський служебник.* Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 76.

¹³⁴ Viz *Чиновник.* – Москва, 1982. – С. 108, Никольский К. *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви.* – С.-Петербургъ, 1900. – С. 452; БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 934.

¹³⁵ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого.* – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С. 75.

3.5. Přijímání sloužících kněží a věřících

Biskup pozvedne svatý chléb a s kněžími zvolá: „Svaté svatým.“

V moskevských řádech z roku 1602 a 1646 je uvedeno, že kněz při pozvednutí drží *Ahnec* třemi prsty obou rukou, zvolá: „Svaté svatým“ a nad *diskem* dělá s *Ahnecem* znamení kříže¹³⁷. Ale v pozdějších vydáních se už o tom nepíše¹³⁸. V ruském Činovníku je uvedeno: „A biskup vezme svatý chléb, pozvedá ho nad svatým *diskem* a dělá nad ním podobu kříže.“¹³⁹ Totéž je napsáno v Postanovach Soboru Lvivského¹⁴⁰.

Sbor zpívá: „Jediný je svatý, jediný je Hospodin, Ježíš Kristus, ve slávě Boha Otce. Amen.“ A poté *pričasnyj*.

Starší jáhen, stojící vpravo od biskupa, říká: „Rozlom, vladyko, svatý chléb.“ Biskup velmi zbožně láme *Ahnec* na čtyři částičky a říká: „Láme se a rozděluje se...“

O lámání *Ahnce* se v Archijeratikonu píše: „Biskupe, musíš vědět, že při lámání *Ahnce* kladeš částičky na svatý *diskos* v podobě kříže dolů, a probodnutím nahoru. Takže částičku IS pokládáš na svatý *diskos* nahoru, to je na východ, částičku CHS dole, to je na západ, částičku NI na sever a částičku KA rozděl na malé částičky pro věřící, podle toho, kolik si myslíš, že jich bude třeba.“¹⁴¹

Starší jáhen ukazuje *orárem* na kalich a říká: „Napln, vladyko, svatý kalich.“ Biskup vezme částičku IS, dělá s ní nad kalichem znamení kříže a říká: „Plnost Svatého Ducha.“
Starší jáhen: Amen.“

¹³⁶ Do nikonovských reforem 17. stol. nebyly rozdíly v archijerejské a kněžské službě co do zavírání královských dveří.

¹³⁷ Viz Гуцуляк Л.Д., *Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839)* / пер. з англійської А.Маслюх. – Львів, 2003. – С. 336.

¹³⁸ Viz Никольський К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 453.

¹³⁹ *Чинovníк*. – Москва, 1982. – С. 108.

¹⁴⁰ Viz *О св. Литургии*. Постановвы Собора провинциального львовского за р. 1891. – Львовъ, 1896. – С. 27.

¹⁴¹ *Архисератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 77–78.

Kostelník přináší a podá staršímu jáhnovi nádobku s horkou vodou, který říká: „Požehnej, vладыko, teplotu.“ Biskup ji žehná a říká: „Ustavičně ať je požehnán žár (vroucnost) tvých svatých, nyní i vždycky a na věky věků. Amen.“ Starší jáhen vlévá horkou vodu do kalicha na způsob kříže se slovy: „Vroucnost (žhavost) víry plná Ducha Svatého. Amen.“ Starší jáhen odchází a postaví se poblíž.

Biskup láme částku CHS na tolik částek, kolik je spolusloužících, a říká: „Kněží a jáhnové, přistupte.“ Každý přistoupí z levé strany, zbožně se ukloní a prosí za odpuštění. Biskup drží svatý chléb a každému ho podává. Každý políbí biskupovu podávající ruku, přijme svatý chléb a říká: „Dej mi, vладыko, drahocenné a přesvaté tělo našeho Hospodina, Boha a Spasitele Ježíše Krista.“ Biskup říká: „Drahocenné a přesvaté tělo našeho Hospodina, Boha a Spasitele Ježíše Krista se dává knězi (jméno) nebo jáhnovi (jméno) na odpuštění hříchů a pro život věčný.“¹⁴² Každý s částkou odchází a postaví se na svoje místo. Starší jáhen a jáhni se postaví za oltář s tváří obrácenou na západ. Nakonec si vezme částku i biskup se slovy: „Drahocenné a přesvaté tělo našeho Hospodina, Boha...“ Poté se všichni se skloněnou hlavou modlí: „Věřím, Hospodine, a vyznávám...“ Po této modlitbě přijímají svatý chléb ze svých rukou. K. Nikol'skyj píše: „Když si sloužící kněz dává na dlaň pravé ruky božské tělo, nebo při hromadné – biskupské bohoslužbě přijme božské tělo od hlavního celebranta, nesmí svaté tělo v ruce stisknout (sevrít). Pouze pravou ruku, podloženou levou rukou, lehce ohne a drží ne nad hlavou, ale nad oltářem, skloní hlavu k své dlani, s bázni se dívá na božské tělo, říká předepsanou modlitbu a přijímá (konzumuje). Po konzumaci si kněz pozorně prohlédne svou dlaň, a když zpozoruje sebemenší částku svatého těla, jazykem ji vezme do úst a dlaň pečlivě jazykem olízne, aby na ní nic nezůstalo. Potom si antimensní houbičkou otírá dlaň nad *diskem* a také si ji otře *ilitonem*. Po přijetí božské krve z kalicha si kněz pečlivě olízne rty a okraj kalicha, a také je otře antimensní houbičkou nebo obvykle

¹⁴² Віз Архїєратикон або святительський служебник. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 78-79.

ilitonem. Aby si případně kněz při přijímání božské krve z kalicha nenamočil vousy, má si je přistříhnout, ale v každém případě má je řádně otřít ručníčkem.¹⁴³

Biskup se ukloní, vezme kalich s pokrývkou a přijímá se slovy: „Drahocennou a přesvatou krev...“ Potom si otře ústa a okraj kalicha *lentionem*, který drží v rukou a říká: „To, co se dotklo mých úst...“ Při přijímání biskupa z kalicha starší jáhen říká: „Amen (3×). Is polla eti, despota.“ Nato vyzve biskup kněze a jáhny: „Kněží a jáhni, znovu přistupte.“ Přistupují jednotlivě podle hodnosti z pravé strany a říkají: „Hle, přistupuji...“ a „Dej mi, vladyko...“

Biskup říká: „Přijímá Boží služebník, kněz (jáhen) jméno...“ Přijímající uchopí kalich zespod, ručníček si přidrží u úst, nakloní kalich k sobě a třikrát přijímá. Ručníčkem si utře rty, okraj kalicha, políbí kalich, ruku biskupa a odchází. Biskup říká: „Hle, co se dotklo tvých rtů...“¹⁴⁴

Když biskup dovolí, jáhnům podává přijímání ze svatého kalicha archimandrita (první kněz)¹⁴⁵. Ruské řády uvádějí, že obvykle biskup podává přijímání kněžím z pravé strany oltáře a starší kněz z levé strany se slovy: „Starší jáhni a jáhni, přistupte.“¹⁴⁶

Nikoľskij píše: „Jáhni tedy dostávají přijímání od kněží, kněží od biskupů a biskupové ve východních církvích od patriarchů. K přijímání přistupují podle hodnosti, nejprve výše

¹⁴³ НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 456.

¹⁴⁴ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 934; *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 81. *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 90; НИКОЛЬСКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 456.

¹⁴⁵ Viz *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 81.

¹⁴⁶ Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 934; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 81; ДМИТРИЕВСКИЙ И., *Историческое, Догматическое и Таинственное изъяснение Божественной Литургии*. – Москва, 1993. – С. 343; *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 113.

postavení a potom níže postavení. Pravidla sněmu zakazují narušit tento pořádek. (1. Nic. Koncil, čl. 18).¹⁴⁷

V katedrále sv. Jura je praxe taková, že biskup po svém přijímání ustoupí, přísluhující odnese orlici, která je před oltářem, kněží přistupují k oltáři, pokloní se biskupovi a sami si podávají přijímání. Ale staršímu jáhnovi a jáhnům podává přijímání biskup. Stejná praxe je uvedena ve služebniku Archijerejské liturgie při příležitosti stříbrného jubilea biskupské služby Konstantina Bohačevského¹⁴⁸. Domnívám se, že je lepší dodržovat postup, který je uveden v Archijeratikonu a ve většině liturgických řádů.

Biskup rozdrobí částičku NI a KA na malé částičky pro přijímání věřících. Starší jáhen nebo některý z jáhnů po svém přijímání houbičkou shrne všechny částičky do kalicha, houbičkou otře *diskos*, potom přikryje kalich pokrývkou, položí *diskos* vedle kalicha a na *diskos* položí hvězdu a pokrývky.

Poté poodstoupí stranou, přísluhující položí orlici před oltář. Přistoupí biskup, vezme kalich a dá ho staršímu jáhnovi. Starší jáhen se ukloní, bere kalich, políbí biskupovi ruku, vchází do královské brány, pozvedá kalich, který ukazuje lidem a zvolá: „S bázní Boží a s vírou přistupte.“ Sbor: „Požehnaný, jenž přichází ve jménu Hospodinově...“ Načež dá kalich biskupovi, vezme lžičku a *diskos*. Lžičku postaví do kalicha. Po modlitbě věřících „Věřím, Hospodine...“ biskup stojí na okraji ambonu, podává jim přijímání a říká: „Přijímá sluha (služebnice) Boží...“ Starší jáhen drží *diskos*. „Ti, kteří chtějí přistoupit k přijímání, přistupují jednotlivě, zbožně a s bázní se klanějí, ruce mají složené na prsou a takto každý přijímá božské svátosti.“¹⁴⁹

¹⁴⁷ НИКОЛЬСЬКИЙ К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 456.

¹⁴⁸ *Viz Archierejska Božestvenna Liturgija Svjatoago Ivana Zolotoustogo z naгоди sribnogo jubiľeu episkopstva Preosv. Kir Konstantina Bohačevskogo*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стемфорд, 1949. – С. 67.

¹⁴⁹ *Архиератикон або святигельський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 82.

Po přijímání věřících biskup ponechává lžičku v kalichu a přikryje ji ručníčkem. Vrací se do svatyně a postaví kalich na oltář. Pak biskup žehná lid kalichem na způsob kříže a zvolá: „Spas, Bože, svůj lid a požehnej svému dědictví.“

Kostelník podá druhému jáhnovi kadidelnici a ten ji podá biskupovi. Biskup okuřuje dary, otočí se k oltáři, třikrát okuřuje a potichu říká: „Povznes se nad nebesa, Bože, a nad celou zemí ať je tvá sláva.“ Sbor zpívá: „Na mnohá léta, přeosvícený vladyko. Viděli jsme světlo pravé...“¹⁵⁰

V otázce, čím biskup žehná lid, když pronáší slova „Spas, Bože, svůj lid“, jsou rozdílné názory. Náš Archijeratikon a i jiné naše služebníky zcela jasně uvádějí, že biskup žehná kalichem. Ale ruské prameny uvádějí, že biskup odloží kalich a žehná lid trojsvícem a dvojsvícem¹⁵¹.

Lavrentij Hucul'ak píše, že v žádném středověkém služebníku, které jsou základem našich současných služebníků, není konkrétně uvedeno, jak se provádí žehnání lidu při slovech „Spas, Bože, svůj lid...“. Jako příklad uvádí Missa Polocensis, benátský služebník z roku 1519, vilenský služebník z roku 1583 a moskevské služebníky z roku 1602 a 1646.

Po pravdě řečeno, v služebníku od Balabana z roku 1604 a od Mamoniče z roku 1617 je uvedeno, že pouze na liturgii Basila Velikého kněz žehná lid rukou¹⁵². Zde se zcela určitě naše tradice i moskevská tradice rozešly každá jiným směrem. Vidíme, že náš Archijeratikon zcela jednoznačně nařizuje žehnání kalichem, ne trojsvícem a dvojsvícem. Biskup pak dává kadidelnici druhému jáhnovi, vezme *diskos* a položí na hlavu staršího jáhna. Ten před oltářem odchází k *proskomidijniku*, kde ho položí. Před ním ještě jde druhý jáhen, který ho okuřuje.

¹⁵⁰ Viz *Архиератикон або святительський службник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 83.

¹⁵¹ Viz *Чиновник*. – Москва, 1982. – С. 115; БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – С. 934; Никольский К. *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 460; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – С. 83.

¹⁵² Viz ГУЦУЛЯК Л.Д., *Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839)* / пер. з англійської А.Маслюх. – Львів, 2003. – С. 348-349.

Biskup vezme kalich, políbí ho, otočí se k lidem, tiše říká: „Požehnaný Bůh náš“ a nahlas zvolá: „Nyní i vždycky, a na věky věků.“

Přistupuje druhý kněz, pokloní se, oběma rukama vezme kalich, políbí biskupovu ruku, odchází před oltářem a nese kalich na *proskomidijnik*. Druhý kněz okužuje kněze, který nese kalich. Sbor zpívá: „Ať se naplní naše ústa...“

V katedrále sv. Jura je zavedeno, že kněz po převzetí kalicha od biskupa stojí na místě a kalich odnáší na *žertovnik*, až se biskup pokloní svatým darům. Když položí kalich na *žertovnik*, vezme od druhého jáhna kadidlo, okužuje svaté dary, poté druhého jáhna, kterému pak předá kadidlo a ten ještě jednou okužuje kněze, pak odevzdá kadidelnici kostelníkovi a sám se postaví na svoje místo. I když v liturgických řádech, z kterých čerpám, to není přesně popsáno, myslím si, že tato praxe je dobrá.

Pokud není druhý jáhen, to vše vykonává starší jáhen. Biskup si nasazuje mitru. Archijeratikon uvádí, že jáhni si rozvazují *orár*¹⁵³.

3.5.1. Vyznám vlévání teple vody do kalicha¹⁵⁴

Před svatým přijímáním kněz částičku Ahnce s pečeti IS vkládá do kalicha, požehná teplotu – teplou vodu a několik kapek vlévá do kalicha. Poté jako první přijímá Přečisté Tělo Kristovo a zvlášť Přesvatou Krev Kristovu. Po něm pak přijímají ostatní spolusloužící kněží. Těch několik kapek teplé vody symbolizuje přítomnost Ducha Svatého a jeho seslání na Církev.

Když Ježíš plně dokončil svoje spasitelné dílo, tehdy sestoupil Duch Svatý a nyní po přinesení oběti a posvěcení Darů přichází Duch Svatý na ty, kteří jsou hodni ho ve svatém

¹⁵³ Viz *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 84.

¹⁵⁴ Zpracováno podle

http://www.truechristianity.info/ua/books/poyasnennya_bozhestvennoyi_liturgiyi_37.php (2016-04-02)

přijímání přijmout. Celé spasitelné dílo Kristovo je na oltáři znázorněno chlebem proměněným v Nejsvětější Tělo Kristovo, v něm vidíme Ježíše, který skutečně trpěl, byl vzkříšen, vstoupil na nebesa a sedí po pravici Otce. A aby i zde bylo celé spasitelné dílo Kristovo dovedeno do samého konce, tedy seslání Ducha Svatého, k tomu právě slouží těch několik kapek teplé vody vlitých do kalicha.

A tato voda, jsouc vodou živou i zároveň ohněm, který se zjevil v podobě ohnivých jazyků, když Duch Svatý sestoupil na apoštoly¹⁵⁵, tak i zde tato teplá voda představuje Ducha Svatého. A protože Duch Svatý sestoupil až po vykonání spasitelného díla Kristova, i zde se voda vlévá do kalicha až po proměnění chleba v Tělo Kristovo.

Nejsvětější svátost symbolizuje Církev, která je Tělem Kristovým a my jeho údy¹⁵⁶, a tak jako tehdy přišel Duch Svatý až po nanebevstoupení Ježíše Krista, tak i zde přichází až po přijetí Darů na nebeský obětní oltář.

3.6. Závěr liturgie a „mnohá léta“

Starší jáhen jde k hornímu místu, kde se ukloní a také se pokloní biskupovi. Severní bránou jde na ambon, kde vyhlašuje ektenii „Když jsme přijali božské...“ Přísluhující pozvedne Archijeratikon a biskup s kněžími se modlí: „Děkujeme ti, vladyko a příteli (dobrodinče) lidu...“ V ruských ustavech se však uvádí, že tato modlitba se pronáší hned po přijímání z kalicha.

Biskup složí *antimension* a *iliton*, svisle drží evangeliář a při slovech: „Neboť ty jsi naše posvěcení...“ s ním dělá znamení kříže nad *antimensionem*. Načež políbí evangeliář a položí ho na *antimension*. Sbor zpívá: „Amen.“

¹⁵⁵ Jan 7,38–39

¹⁵⁶ 1 Kor 12,27

Mladší kněz, nebo pokud je přítomen novokněz, se pokřičuje, políbí oltář, ukloní se při žehnání biskupa a zvolá: „Jděme v pokoji.“ Královskou bránou vyjde na *soleu* a postaví se pod ambonem¹⁵⁷. Sbor: „Ve jménu Hospodinově.“ Starší jáhen: „Modleme se k Hospodinu.“

Sbor: „Modleme se k Hospodinu.“ Kněz hlasitě zvolá modlitbu před (za) ambonem: „Hospodine, ty žehnáš těm, kdo ti žehnají...“

Některé liturgické řády, které používám, uvádějí, že slova „Spas svůj lid a požehnej svému dědictví“ pronáší biskup. Stojí přitom v královské bráně a žehná lid rukama¹⁵⁸ nebo žehná pravou rukou a v levé ruce drží žezlo (berlu)¹⁵⁹. O tom se náš Archijeratikon nezmiňuje a také to není uvedeno v ruských liturgických řádech. V katedrále sv. Jura donedávna tato praxe existovala, ale nyní se už od ní upustilo.

Během modlitby za ambonem stojí starší jáhen před ikonou Spasitele s pozvednutou pravou rukou, v níž drží *orár*¹⁶⁰.

Po modlitbě odchází kněz královskou bránou a starší jáhen jižní bránou do svatyně. Starší jáhen jde na horní místo, kde se pokřičuje, pokloní se obrazu a biskupovi. Kněz jde do svatyně, postaví se na svoje místo, políbí oltář a společně se starším jáhnem se pokloní biskupovi.

Sbor zpívá: „Amen. Jméno Hospodinovo ať je velebeno od nyní až na věky věků (3×) a potom žalm 33 (34).

Biskup s kněžími se modlí: „Ty jsi naplnění zákona i proroků...“

¹⁵⁷ Viz *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Иоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невского, 1997. – С. 85–86.

¹⁵⁸ Viz *Архиерейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв.Кир Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стемфорд, 1949. – С. 72; *Деякі поучення що до Архиерейської Служби Божої і поміщення церкви*. – Йорктон, 1933. – С. 12.

¹⁵⁹ Viz *Обряд Свячення на Єпископа й Архиерейська Служба Божя Преосвященного Ніля Миколая Саварина*, ЧСВВ. – Торонто, 1943. – С. 94.

¹⁶⁰ Viz *Архиєратикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 86.

Po poklonění se hornímu místu jdou jáhni před oltář, složí ruce k požehnání a po biskupově požehnání jdou konzumovat svaté dary. Když je jeden kalich, uvedené vykonává pouze jeden jáhen, a když je jich hodně, i starší jáhen.

Během zpěvu žalmu 33 (34) biskup vychází, postaví se na ambon a rozdává lidem *antidor*¹⁶¹. Tato praxe se nyní používá málo, dokonce v novějších ruských liturgických řádech se o ní vůbec nezmiňují.

Poté biskup v královské bráně zvolá: „Požehnání Hospodina ať na vás sestoupí...“ Sbor: „Amen.“ Biskup se obrátí na východ a zvolá: Sláva tobě, Kriste, Bože náš, sláva tobě.“ Sbor: „Sláva: i nyní: Hospodine, smiluj se, přeosvícený vladyko, požehnej.“ Biskup se obrátí tváří k lidem a říká slova propuštění.

Podle ruských řádů biskup při propuštění drží v rukou trojsvícen a dvojsvícen, kterými uděluje požehnání¹⁶². V katedrále sv. Jura je praxe taková, že biskup žehná křížem a v levé ruce drží pastýřské žezlo

Po propuštění obvykle následuje „mnoholetí“ (mnohá léta). Biskup zvolá „mnoholetí“ Svatému otci, patriarchovi a všemu lidu. Mnohá léta biskupovi zvolá první kněz a během zpěvu biskup křížem žehná všechen lid.

Po zpěvu „mnoholetí“ odevzdá biskup žezlo, vchází do svatyně a položí kříž na oltář. Podjáhni svlékají biskupovi kněžská roucha, kladou je na podnos a starší jáhen přitom čte předepsané modlitby. Načež oblékají biskupovi kleriku, panagii, mantii, klobouk a dávají mu růženec. Kněží políbí oltář, pokloní se biskupovi a svlékají kněžská roucha.

¹⁶¹ Viz *Архиератикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – С. 86; Никольський К. *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 464, БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 935.

¹⁶² Viz БУЛГАКОВ С., *Настольная книга для священно-церковно-служителей 2-х т.* – Москва, 1993. – С. 935; Никольський К., *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. – С.-Петербургъ, 1900. – С. 465; *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Александра Невського, 1997. – С. 88.

Po malém propuštění biskup jde královskou bránou na *soleu*, přijme žezlo, klaní se ikoně Spasitele a Bohorodičky a z ambonu pak žehná všem lidem. Jde k západní bráně, kde se postaví na orlici, odevzdá žezlo přísluhujícímu a podjáhni mu svlékají mantii. Biskup se pomodlí a odchází z chrámu.

4. MIMOŘÁDNÉ ZPŮSOBY SLAVENÍ

4.1 Biskup slavící kněžským způsobem

Je třeba poznamenat, že biskup může sloužit liturgii tzv. kněžským způsobem („*иерейским чином*“), tj. dle kněžského formuláře, přičemž ze zvláštnosti archijerejské bohoslužby se zachovává pouze to, že biskup slouží v archijerejském oblečení a nesnímá malý *omofor*; používají se orlice, archijerej sedá na horním místě, sám vkládá kadidlo při okuřování před Evangeliiem, nevychází z oltáře na vchody (jestliže, samozřejmě, slouží ještě alespoň jeden kněz). Takovou službu obvykle sloužívá archijerej v den chirotonie.

4.2 Kněz slavící v přítomnosti biskupa

Druhou možností je sloužení Božské liturgie knězem v přítomnosti nesloužícího archijereje.

V předvečer prosí kněz biskupa o požehnání ke službě a přijímá pokyn o začátku liturgie a blahověstu. Archijereje očekává při chrámu blahočinný, nesloužící duchovní a chrámový starosta (v odpovídajícím oděvu). Při vstupu archijereje do chrámu se otevírají královské dveře. Když archijerej z ambonu žehná lid, zpěváci pějí „*Ton despotin...*“ Archijerej vchází skrze královské dveře k oltáři. Pote co vejde, uctívá prestol a odstupuje napravo od něho na připravený koberec s křeslem. Královské dveře se zavírají, přítomní v pořadí staršinstva a hierarchie přijímají od něho požehnání. Nesloužící duchovenstvo stojí při oltáři na levé straně, v případě nedostatku místa na levém *klirosu*.

Při hodinkách místo „*Modlitbami svatých otců našich...*“ říká kněz „*Modlitbami svatého vladyky našeho, Pane Ježíši Kriste, Bože náš, smiluj se nad námi!*“. Místo „*Ve jménu Páně požehnej, otče!*“ čtec říká: „*Ve jménu Páně, nejblaženější vladyko, požehnej!*“ jako při

plné službě. Po každém ohlasu (včetně úvodního) se kněz uklání archijereji (při sborové službě tak činí všichni kněží).

Po návratu k oltáři po úvodních třech ekteniích diakon nejprve líbá prestol a poté se klaní archijereji.

Před každým okuřováním žádá okuřující požehnání archijereje (s obvyklými slovy „Požehnej, nejblaženější vladyko, kadidlo“).

Diakon (je-li přítomen) okuřuje vždy nejprve archijereje (od pravého zadního rohu prestolu) a teprve poté kněze, přičemž nejprve okuřuje archijereje trojnásobně, na konci okuřování (po závěrečném okouření prestolu z přední strany) obyčejně.

Taktéž diakon se před každým vyjitím od oltáře na ektenii a po každém návratu k oltáři klaní nejprve (po pokloně k hornímu místu) archijereji a teprve poté kněžím.

Před ohlasem „Pokoj všem!“ se kněz uklání archijereji, pak se obrací k lidu s ohlasem a poklonou, ovšem rukou nežehná (to platí vždy v přítomnosti archijereje, jedinou výjimku tvoří požehnání na dané liturgii nově vysvěceného kněze).

Před malým vchodem s Evangeliiem kněz s diakonem nejprve uctívají prestol, klanějí se archijereji, poté kněz dává diakonovi Evangelium, ten jej nese k políbení archijereji a koná se vchod. Ten žehná vždy archijerej. Rovněž po dokončení vchodu všichni uctívají prestol a klanějí se archijereji. Před evangelním čtením přináší Evangelium diakon archijereji k políbení. Po apoštolském a evangelním čtení říká čtoucím kněz ohlasy „Pokoj tobě (zvěstujicimu)!“ apod. a žehná jim, neboť toto požehnání se vztahuje pouze na ně.

Na velkém vchodu před slovy „...na vás...“ přistupuje kněz k oltáři a před prestolem se klaní archijereji se slovy „Na archijerejství tvé rozpomeň se Hospodin Bůh v Království svém...“, vrací se na ambon a dokončuje vzpomínání. Po vstupu do prostoru oltáře kněží tiše vzpomínají archijereje slovy „Na archijerejství tvé rozpomeň se Hospodin Bůh v Království svém...“ a konají stejně jako po malém vchodu.

Po přijetí Svatých Tajin, při zpěvu k přijímání, přináší kněz nebo diakon archijereji na podnosu *prosforu* a na ni *antidor* a kalíšek s teplotou.

Na konci služby před propuštěním chór zpívá: „...nejblaženější vladyko, požehnej!“

Po bohoslužbě přijímají kněz s diakonem od archijereje požehnání a svlékají roucha poté, co archijerej odešel z chrámu. Svlékají-li roucha dříve, pak nikoli bez požehnání archijereje.

Když archijerej vychází od oltáře po skončení služby a žehná z ambonu lid, zpěváci pějí „Is polla...“ a při opouštění chrámu archijerejem a jeho vyprovázení bývá *trezvon*. Královské dveře se zavírají po opuštění chrámu archijerejem.

Modlitba k požehnání *kolyvy* po zaambonové modlitbě, tropar svateho, „Slava... I nyní...“, kondak a modlitba:

Ty, jenž jsi vše přivedl k dokonalosti slovem svým, Hospodine, a nařídil jsi zemi, aby dávala rozličné plody ku potěšení a výživě naší, jenž jsi skrze semena tři mládence a Daniela, v Babyloně v nejskvělejší péči žijící, jako nejslavnější ukázal; Ty sám, předobry Králi, i semena tato spolu s různými plody požehnej, a ty, jež z nich budou jíst, posvět'. Neboť k slávě tvé a ke cti svatého (jméno) byla tato předložena tvými služebníky a na památku těch, kteří ve zbožnosti a víře zesnuli. Dej tedy, Blahý, těm, již je připravili, i těm, k jejichž památce byly předloženy, vše, oč prosí ku spáse a odpočinuti věčných tvých blah; na přimluvy Nejneposkvrněnější Vládkyně naší Bohorodice a vždy Panny Marie, svatého (jméno), jehož památku konáme, i všech svatých. Neboť ty jsi ten, jenž žehná a posvěcuje vše, Bože náš, a tobě slávu vzdáváme, s Bezpočátečným Otcem, s Jednorozeným tvým Synem i Přesvatým, blahým a oživujícím tvým Duchem, nyní i vždycky, až na věky věkův. Amen.

ZÁVĚR

Mezi četné dary, které Spasitel světa během svého pobytu na zemi daroval lidem, patří i Nejsvětější Eucharistie, kterou sám ustanovil. Takže můžeme s určitostí říci, že liturgie má božský původ a je na prvním místě z řady různých bohoslužeb a obřadů. Je největším zázrakem, který Hospodin učinil, a převyšuje veškeré schopnosti lidského rozumu a chápání. Tato Svátost svátostí je darem nejvyšším, darem nad veškerými dary. Je to svědectví toho, že Kristus je stále s námi. Právě v liturgii sestupuje Bůh k člověku a člověk se pozvedá k Bohu. Liturgie se odehrává na zemi, ale má hodnotu nebeskou.

Práce, kterou jsem napsal, mě přivedla ještě k hlubšímu prostudování a k lepšímu pochopení liturgie. Skutečně se stala pro mě zajímavou a užitečnou. Její prostudování mi trvalo téměř půldruhého roku. Teď, když jsem práci ukončil, mohu říci, že to byl pro mě opravdu objev. Nyní již více objektivně mohu mluvit o rubrikách Božské liturgie, kterou slouží biskup. Uviděl jsem nevýslovnou krásu všech rubrik, které samy o sobě jsou velkolepou modlitbou a oslavou Božího majestátu. Dívám se, kolik je různých rubrik a různých přístupů, a podle mě toto ještě více zdůrazňuje Boží majestát a krásu východního obřadu. V mém osobním životě mě to přivádí ještě k hlubšímu prostudování rubrik Božské liturgie. Je tu najednou velká jednota v rozmanitosti.

Pokud se jedná o potíže, s kterými jsem se setkal při psaní této práce, přiznávám se, že jich bylo opravdu mnoho. V prvé řadě jsou to materiály, kterých už není mnoho. Moji práci také komplikoval nedostatek ukrajinských liturgických řádů, které by popisovaly všechny rubriky tak, jak aspoň jeden ruský řád. V současnosti je nejlepším *Pidručnyk Ceremonij* od I. Dol'nyckoho. I v tomto řádu je však množství rubrik, které se neshodují se současnými, proto je tam plno vysvětlivek k tomu, co nevysvětlují jiné ukrajinské a ruské liturgické řady. Ruské řady se sice v něčem odlišovaly, ale přesto tyto rozdíly nebyly podstatné.

Často se stávalo, že to, co bylo napsáno v liturgických řádech, bylo těžko pochopitelné pro praktické použití. V takových případech se liturgické řády odvolávají na Činovník, že i tam je to tak uvedeno, ale jak se to má provádět v praxi, ani liturgické řády ani činovníky nevysvětlují. Není bez zajímavosti, že na mnohých místech se rubriky Činovníka doslova shodují s naším Archijeratykonem. Překvapil mě nepatrný rozdíl v textech archijerejské liturgie, které platily ještě před půl stoletím a jaké jsou nyní v naší Církvi. Mám na mysli např. to, že ve služebniku při příležitosti stříbrného výročí biskupa Konstantina Bohačevského a u Niľa Savaryna je uvedeno, že během suhubé ektenie při určitých prosbách biskup žehná lidi trojsvícem, potom dvojsvícem a potom třikrát rukou. Když žehná trojsvícem, volá: „Spas, Hospodine, svůj lid a vyslyš nás v tento den, kdy tě vzýváme,“ při žehnání dvojsvícem zvolá: „Hospodine, Hospodine...“, přičemž sbor zpívá: „Mnohá léta“¹⁶³. Toto nenacházíme ani v ruských, ani v ukrajinských liturgických řádech. Dokonce ani v knize od vладыky Lavrentije Hucul’aka není uvedeno, že by se to nacházelo v některých dřívějších služebnicích.

Pokud se podíváme na dějiny naší církve, vidíme, že problém bohoslužebných rubrik ji vždy zajímal. Proto se v různých dobách snažila vydávat služebníky a archijeratikony.

Téměř před čtyři sta roky metropolita Petro Mohyla v úvodu do Liturgikonu napsal: „...protože vím, jak Hospodin ve svých poučeních o ceremoniích starozákonní církve Židů ukázal, jak se mu mají přinášet důstojné oběti, tak i v Nové dobré zvěsti Duch Svatý nadchnul srdce Svatých otců naší Matky východní církve, naučil je a ukázal jim, jaký má být ceremoniální pořádek při bohoslužbě. Stejně tak jako i starozákonní církvi ukázal Hospodin pořádek zvláštního zbožného sloužení Mojžíšových tajemství, tak také naše církve má od Hospodina danou nauku a pořádek a Svatí otcové nám vysvětlují, jak je třeba sloužit

¹⁶³ Viz *Архиєрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв. Кир Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василя. – Стемфорд, 1949. – С. 31-32; *Обряд Свячення на Єпископа й Архиєрейська Служба Божа Преосвященного Ніля Миколая Савари на*, ЧСВВ. – Торонто, С. 58-60.

Tajemství, které dal Kristus Spasitel k prospěchu lidské duše.“ Z těchto slov jasně vyplývá důležitost rubrik pro nás.

Při psaní své práce jsem se stále radil s kompetentními osobami, staršími diakony a biskupskými asistenty a byl jsem nesmírně vděčný za jejich připomínky a rady.

Bylo by dobré, kdyby si naše duchovenstvo více uvědomovalo důležitost rubrik jako neoddělitelné součásti modliteb a také pochopilo, že v rubrikách je hluboký obsah naší vnitřní modlitby a spirituality, která má vnější vyjádření. Proto je třeba stále hlouběji je studovat a zdokonalovat. To všechno představuje krásu našeho obřadu, který je neoddělitelně spojen s naším životem.

Rád bych skončil svou práci slovy usnesení synodu UHKC z roku 1969: „Synod vřele doporučuje a důrazně klade na srdce všem duchovním otcům, řeholníkům i řeholnicím a všem vychovatelům, aby poučovali a upozorňovali věřící, zvláště mládež, na krásu, velkolepost a ducha našeho obřadu, na jeho zvláštní význam v životě Všeobecné církve a ukrajinského národa; seznamovali se se svým obřadem a s jeho liturgickými jazyky, staroslovanským a ukrajinským. Veškerou výchovně náboženskou práci je bezpodmínečně nutné vykonávat v duchu svého obřadu, vést k lásce k němu a k svědomitému zachovávání všech jeho tradic, věnovat se církevní hudbě, architektuře, ikonografii a všem formám jeho nábožensko-uměleckého projevu.“

BIBLIOGRAFIE

1. *Архиєратикон або святительський служебник*. Синод УГКЦ. – Рим, 1988. – 279 с.
2. *Архиєрейська Божественна Літургія Святого Івана Золотоустого з нагоди срібного ювілею єпископства Преосв.Кир Константина Богачевського*. Український католицький семінар ім. св. Василія. – Стемфорд, 1949. – 75с.
3. Могила П. *Літургікон*, 1639. – Київ, 1998. – 862 с.
4. *Обряд Свячення на Єпископа й Архиєрейська Служба Божя Преосвященного Ніля Миколая Саварина, ЧСВВ*. – Торонто, 1943. – 97 с.
5. *Чиновник*. – Москва, 1982. – 119 с.
6. *Архієпископські синоди українського католицького єпископату і їх правові основи*./Видання Благовісника верховного архієпископа. Кн..1. – Кастельгандольфо,
7. *Гуцуляк Л.Д. Божественна літургія Йоанна Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596-1839) / пер. з англійської А.Маслюх*. – Львів, 2003. – 432 с.
8. *Дольницький І. Підручник церемоній для питомців семинара Духовного до приливною usługованя в богослуженнях так семинарских як і архиєрейских*. – Львів, 1907. – 164 с.
9. *Дольницький І. Типик Української Католицької Церкви /пер. з церковнослов'янської*. – Львів: Місіонер, 2002. – 581 с.
10. *Деякі поучення що до Архиєрейської Служби Божої і поміщення церкви*. – Йорктон, 1933. – 13 с.
11. *Інструкція застосування літургійних приписів кодексу канонів Східних Церков*. Конгрегація у справах Східних Церков. - Львів,1998. – 103 с.
12. *Марусин М. Божественна Літургія*. – Рим, 1992. – 529 с.

13. Мирослав єп. *Священа Божественна Літургія во святих отця нашого Йоана Золотоустого*. – Рим: Українська Папська Колегія св. Йосафата, 1979. – 88с.
14. *О св. Літургії*. Постанови Собора провінціального львовського за р. 1891. – Львовь, 1896. – 32 с.
15. *Устав Богослужінь*. Рим: Священна Конгрегація для Східної Церкви, 1958. – 142 с.
16. *Устав Богослужінь, Вечірні, Утрени і Божественної Літургії*. Рим: Українська Папська Колегія св. Йосафата, 1983. – 108 с.
17. Булгаков С. *Настольная книга для священно-церковно-служителей* 2-х т. – Москва, 1993. – 944с.
18. Дмитриевский И. *Историческое, Догматическое и Таинственное изъяснение Божественной Литургии*. – Москва, 1993. – 427 с.
19. Никольський К. *Пособие къ изучению устава богослужения Православной Церкви*. - С.-Петербургъ, 1900. – 872 с.
20. *Руководство для священно-церковнослужителей при Архиерейском служении Литургии святого Йоанна Златоустого*. – Нижний Новгород: Изд-во братства святого князя Олександра Невського, 1997. – 94 с.
21. [http:// www.liturgy.ru/nav/lit_arh/arhier1.php](http://www.liturgy.ru/nav/lit_arh/arhier1.php) – Указання для священно-служителей при Архиерейском служении на Божественной Литургии.
22. *В пошуках ідентичності. Документи Східних Католицьких Церков*. – Львів, 2000. – 236 с.
23. Кунцлер М. *Літургія Церкви*. – Львів: Аматека, 2001. – 614 с.
24. Мартин фон Кохем. *Свята Літургія* / пер. з німецької та англійської. – Львів: Академічний Експрес, 2004. – 212 с.
25. Микита А. *Руководство въ Церковный типиконъ*.второе издание, книгопечатня общества св. Василия Великого. – Унгарь, 1091. – 234 с.

26. Соловій М. *Божественна Літургія*. – Львів, 1999. – 422 с.
27. Схиигумен Савва *О Божественной Литургии*. – Санкт-Петербург: Сатись Держава, 2004. – 238 с.
28. *Тайна, яку звершуємо*: серія “Світло життя”, кн.2 /пер. Зангліійської Ю. Вовкогон, Львів: Свічадо, 2003 – 108 с.
29. Шульг Ганс Йоахим. *Візантійська Літургія (свідчення віри та значення символів)*. – Унів, 2002. – 236 с.
30. Фенцикь Е. *Литургика*. – Будапешт, 1878. – 346 с.

VYSVĚTLIVKY

Ahnec – obětní Beránek, část prosfory t.j. pšeničný chléb k liturgii

Ambon – vyvýšené místo, z kterého se čte evangeliu a káže homilie

Antimension – posvěcené plátno se zobrazením Ježíše Krista a zašitými svatými ostatky

Analoj – vyvýšený stolec, na který se kladou ikony svátku nebo zasvěcení chrámu při čtení z církevní knihy

Antifona – vybrané verše z žalmů, a zobražal'na z žalmů 102 a 145, a. denní z žalmu 91 a a.

nedělní – prorocké verše z žalmů

Antidor – zbytky z té prosfory, z níž byl na proskomidii vyřezán Beránek

Apostol – čtení, epištola

Archijeratikon - pontifikál

Archimandrita – opat – převor kláštera

Častička – vykrojená částička z prosfory

Diskos – patena

Diákon - jáhen

Ektenija – prosebná modlitba za celou církev, za dočasná i duchovní dobrodiní, za všechny potřeby křesťanského života, ektenija suhuba – usilovná modlitba

Epitrachil – součást kněžského roucha, obdoba štoly

Horní místo – sedes

Iliton – plátěná pokrývka na kalich

Ikonostas – stěna s ikonami, která odděluje liturgický prostor od ostatní části chrámu

Irmos – 1. píseň kánonu

IC XC HI KA – IS CHS NI KA - Ježíš Kristus Král židovský

Kamilavka – pokrývka hlavy

Katedra – vyvýšené místo před ikonostasem

Katapetasma – závěs na královské bráně

Kondak – píseň původně napsaná na pergamentu

Krylos – místo pro sbor v chrámu vedle oltáře

Mantija – biskupský vínově červený plášť

Mitra – biskupská koruna

Omoфор – část biskupského oděvu, široký vrchní pás

Orar – část roucha jáhna, dlouhý pás

Orlec – orlice – malý kobereček s vyobrazeným orlem, který se dává pod nohy biskupa

Panagija – obraz Spasitele nebo Bohorodičky s ostatky svatých, nosí na krku biskup

Primikirij – ministrant

Prokimen – verš před čtením epištoly

Proskomidie – úvodní část svaté liturgie, příprava obětních darů

Proskomidijnik – malý stolek, na němž se připravují obětní dary

Pryčasnyj – verš před svatým přijímáním

Ripidonosec – přísluhující, který nosí riridy

Ripida – vějíř z plátna nebo kovu s ikonami hlav cherubů s šesti křídly. Začalo se jich užívat už v apoštolské době k odhánění hmyzu, aby se na dary nedostalo něco nečistého

Rukovodstvo – směrnice, návod, příručka

Skufija – každodenní pokrývka hlavy u pravoslavných duchovních osob

Služebnik – obsahuje to, co se modlí kněz a jáhen ve třech liturgiích: sv. Jana Zlatoústého, sv. Basila a Předem posvěcených darů.

Solea – vyvýšené místo před ikonostasem

Stichar – obdoba alby

Svičkonosec – přísluhující, který nosí trojsvícen a dvojsvícen

Tetrapod – stolek s ikonou k políbení

Tropar – krátká píseň k oslavě svátku nebo činnosti ze života svatého

Typikon – direktář, kniha pravidel liturgické modlitby

Utreňa – ranní chvály

Ustanova – ustanovení

Ustav – liturgický řád

УГКЦ (UHKC) – Ukrajinská řeckokatolická církev

Vozduch – největší plátěná příkrývka na kalich

Žezlonosec – přísluhující, který nosí žezlo

ANOTACE, KLÍČOVÁ SLOVA

Anotace:

Tato práce se zabývá liturgickými normami pro slavení pontifikální (archijerejské) liturgie v Ukrajinské řeckokatolické církvi. Vychází z jednotlivých liturgických knih i z odpozorované praxe v konkrétním katedrálním kostele. Krom vlastních zdrojů zmiňované církve využívá i liturgické knihy pravoslavné, a to jak ruské, tak ukrajinské i jiné provenience.

Annotation:

This diploma theses focuses on the liturgical norms for celebrating the pontifical (archijerej's) Divine liturgy un the Greek-Catholic Church of Ukraina. It works with different liturgical books and with empirical praxis in a certain cathedral church as well. It uses not only proper sources of the Church as mentioned, but liturgical books of the Orthodox Church, both Russian and Ukrainian and other origin.

Klíčová slova:

Liturgie, bohoslužba, rubriky, archijerej, Archijeratikon

Key words:

Liturgy, Worship, Rubrics, Archijerej, Archijeratikon